

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie

**Dobrovolná skromnost a Alternativní
hédonismus**

Voluntary Modesty and Alternative Hedonism

Diplomová práce

Jan Kubanek

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Pavel Zahrádka, Ph.D.

Olomouc 2015

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.“

V Olomouci, dne

Podpis:

Velmi děkuji Mgr. Pavlu Zahradkovi, Ph.D., za podporu i cenné rady, které mi poskytl v průběhu zpracování této diplomové práce.

V Olomouci, dne

Podpis:

Obsah

Úvod	6
1. Transgresivní činnosti v pozadí spotřebního chování	8
1.1. Definice a druhy transgresivních činností.....	8
1.2. Transgrese orientovaná k věcem jako zdroj současné sociální a ekologické krize	9
1.3. Transgresivní činnosti v pojetí Jana Amose Komenského	10
1.4. Shrnutí.....	11
2. Základní ideové zdroje současné hospodářské politiky	12
2.1. Bernard Mandeville a neviditelná ruka trhu	12
2.2. Adam Smith a ctnostný sebezájem	14
2.3. Kalvínská etika práce	15
2.4. Touhy, nikoliv rozum, vedou naše kroky	16
2.5. Překvapivý slepenec	18
2.6. John Maynard Keynes a současná doba dluhová	19
2.7. Shrnutí.....	21
3. Tři vývojové fáze spotřební společnosti	23
3.1. První vývojová fáze.....	23
3.2. Příklad Henryho Forda	25
3.3. Společnost hojnosti a soutěživé spotřeby	26
3.4. Kritika Frankfurtské školy a Hayekův kontr.....	28
3.5. Hyperkonzumní společnost	30
3.6. Hédonismus jako legitimní cíl.....	31
3.7. Shrnutí.....	32
4. Od antropocentrismu k hlubinné ekologii	35
4.1. Antropocentrická ekologická etika	35
4.2. Důsledky antropocentrické ekologické etiky	36
4.3. Aldo Leopold a Etika Země.....	38
4.4. Arne Næss a Hlubinná ekologie	40
4.5. Shrnutí.....	41

5. Hana Librová a Dobrovolná skromnost	43
5.1. Hana Librová a člověk nesvobodný.....	43
5.2. Hana Librová a škodlivé podoby práce	43
5.3. Hana Librová a křesťanství	45
5.4. Dobrovolná skromnost versus výběrová náročnost	46
5.5. Shrnutí.....	48
6. Kate Soper a Alternativní hédonismus	50
6.1. Kate Soper a příčiny selhávání současného spotřebního způsobu života	50
6.2. Kate Soper a zodpovědné nakupování	52
6.3. Kate Soper a potřeba viníkem a nadějí zároveň	52
6.4. Shrnutí.....	56
7. Dobrovolná skromnost a Alternativní hédonismus	58
7.1. Odpověď na sociální a ekologickou krizi	58
7.2. Rozdílné pojetí práce.....	59
7.3. Spotřeba jako jediná naděje.....	63
7.4. Dobrovolná skromnost a Alternativní hédonismus jako politický program.....	64
7.5. Shrnutí.....	66
8. Dobrovolná skromnost a Alternativní hédonismus v sociální realitě	70
8.1. Shrnutí.....	76
Závěr	80
Anotace	82
Annotation	83
Použitá literatura	84

Úvod

Žijeme v době, kdy byl materiálně orientovaný životní způsob postaven do role jediného legitimního cíle. Vládní, ale i korporátní rozpočty jsou postaveny na tezi neustálého růstu lidského blahobytu, a tak je jejich hlavní snahou přesvědčit spotřebitele o tom, že jen skrze materiálně založenou spotřebu lze dosáhnout štěstí a spokojenosti. Tato orientace je nepřetržitě posilována skrze propracované marketingové tahy, které nás svádějí k neustálému nakupování těch či oněch výrobků.

Nicméně, ať už se na této naší cestě za materiálním blahem snažíme sebevíc, onen slibovaný ráj stále ne a ne přijít. Po nenaplněných slibech nám tak zůstává hořká pachut' zklamání v ústech. Zjišťujeme, že se šťastný a spokojený materiálně orientovaný životní způsob jaksi nekoná.

Do toho ze všech stran slyšíme o tom, že se zhoršuje ekologická krize, že se neustále rozevírají nůžky mezi bohatýma a chudýma i přes to, že svět je již dnes nepochybně dostatečně bohatý, aby se s tímto problémem dokázal vypořádat. Žijeme tak ve dvojí krizi.

V krizi sociální, která je způsobena nemožností dosáhnout spokojenosti a štěstí skrze stávající převažující životní způsob. A v krizi ekologické, která nás zasahuje podobně bezprostředně.

V takové situaci se ptáme po alternativách, které nám budou moci poskytnout to, v čem náš materiálně orientovaný životní styl selhal. Hledáme štěstí, hledáme spokojenost, hledáme život naplněný smyslem.

Odpovědí na toto naše volání mohou být dvě koncepce alternativních životních způsobů, které si představíme v této práci. Půjde o Dobrovolnou skromnost Hany Librové a o Alternativní hédonismus Kate Soper.

Cílem této práce je představit tyto dva koncepty jako životaschopné životní způsoby. Jako životní způsoby, kterým na rozdíl od materiálně orientovaného životního způsobu můžeme věřit, že to, co slibují, mohou skutečně splnit.

Nicméně, ještě předtím, než si je představíme, podíváme se nejdříve na to, proč a v čem současný materiálně orientovaný životní způsob selhal. Jen tak totiž budeme moci ocenit přínos zmíněných nových životních způsobů.

1. Transgresivní činnosti v pozadí spotřebního chování

1.1. Definice a druhy transgresivních činností

V této kapitole se budeme zabývat pozadím, které se skrývá za spotřebním chováním. Pomocí teorie transgrese si ukážeme, proč je tak obtížné a mnohdy dokonce úplně nemožné dosáhnout spotřebou uspokojení.

Známe dva základní druhy lidského chování. Základním druhem sociálního chování je dle Petruska chování reproduktivní. Jedná se o chování, které směřuje za zachováním jedince či sociální skupiny. Toto chování má podobu rutinní, každodenní aktivity (Petrusek, 2006, s. 443). Kromě rutinních činností, které dopomáhají jedinci a společnosti udržovat rovnováhu, se hovoří o těch činnostech, kterými se jedinci přesahují. Jde o činnosti transgresivní.

Transgrese v sociopsychologickém významu podle Petruska označuje činnosti kreativní, inovativní a expanzivní. Jde o činnosti, které překračují hranice dosavadních výsledků lidského usilování v oblasti materiální, symbolické, sociální či kulturní (Petrusek, 2006, s. 443).

Dalším důležitým rozdílem mezi zmíněnými druhy sociálního chování je jejich časová orientace. Činnosti rutinní jsou krátkodobé a jsou orientovány na nejbližší časový horizont. Transgresivní aktivity jsou naproti tomu orientovány na vzdálenější budoucnost, jejich motivační struktura je tím pádem odlišná (Petrusek, 2006, s. 444).

Transgresivní činnosti můžeme podle jejich orientace rozlišit na činnosti zaměřené k věcem, zde můžeme zařadit spotřebu věcných statků či některých druhů služeb, dále pak na činnosti, které se orientují na lidi, kam bychom mohli zařadit například různé komunitní aktivity, dále na aktivity směřující k radikální proměně společnosti, například hnutí Occupy movement, na aktivity, díky kterým dochází ke změnám v symbolické rovině, kam můžeme zařadit aktivity v oblasti vědy či kultury a konečně na aktivity, které směřuje jedinec ke svému vlastnímu rozvoji.

Krom výše uvedeného je dle Petruska nutné transgresivní činnosti rozdělit podle toho, zda přináší nové hodnoty, nové pohledy na svět či nové ideje, v tomto případě se hovoří o transgresi pozitivní. Druhým typem transgrese je potom transgrese destruktivní, která je povětšinou spojena s ničením a je obvykle průvodním jevem prostorové expanze (Petrusek, 2006, s. 443).

1.2. Transgrese orientovaná k věcem jako zdroj současné sociální a ekologické krize

V této práci budeme pracovat s oběma zmíněnými druhy transgrese. S transgresí pozitivní se setkáme, když budeme hovořit o podobách spotřebního chování a s transgresí negativní v okamžiku, kdy se budeme bavit o jejich ekologických důsledcích.

Důležitou vlastností transgresivních činností je to, že se jedná o činnosti, které svou hodnotu odvozují samy od sebe. Jsou to tedy činnosti autotelické. *„Lidskou potřebou a hodnotou je sám výkon těchto činností, nikoli jejich cíl. Dosažení cíle nevede k ukojení, ale stimuluje k další aktivitě. Každá naplněná lidská potřeba vzápětí vyvolá potřebu novou“* (Librová, 1994, s. 21).

Díky tomu, že transgresivní činnosti ze své povahy neznají žádnou míru, lze na transgresi orientovanou k věcem pohlížet jako na jeden ze zdrojů ekologické krize na jedné straně a zároveň jako na jednu z příčin úbytku pocitu štěstí a spokojenosti v hospodářsky vyspělých zemích na straně druhé. K tomu se ale ještě dále v práci vrátíme.

1.3. Transgresivní činnosti v pojetí Jana Amose Komenského

Zajímavou interpretaci transgresivního chování, byť jej tak autor ve své době pochopitelně nenazýval, nacházíme v knize Jana Amose Komenského *Labyrint světa a ráj srdce*.

Komenský zde vystupuje v roli poutníka, který pátrá po uspokojení a spočinutí. Šťastnou shodou okolností mu byly nasazeny křivě brýle šalby a on tak vidí věci v jejich pravé podstatě. Nicméně pravá podstata věcí mu ukazuje každodenní marnost lidského údělu. Ukazuje mu bezúčelné kvaltování odnikud nikam.

Po cestě tak tento poutník potkává mnoho lidí rozličných povolání a postavení a klade jim pokaždé obdobnou otázku: Proč děláte to, co děláte? Lze ve vašem kvaltování nalézt konečné uspokojení? Proč nemůžete ustát v pohybu? Proč nemůžete být uspokojeni?

Dále v *Labyrintu* potom Komenský představuje koncept *Arx Fortunae*, Hradu Štěstí, k jehož dosažení se upírá veškeré snažení lidí.

Hrad Štěstí představuje bod, pro nějž jsou lidé ochotni snášet veškerá utrpení a příkoří. Nicméně v okamžiku, kdy tohoto Hradu konečně dosáhnou, nepřichází konečné uspokojení jejich tužeb. Dostavuje se naopak další hořké zklamání.

I v Hradě štěstí totiž vládne marnost. Poutník se zde místo s konečným uspokojením překvapivě setká s marností bohatství, marností rozkoše, marností slávy a marností povýšenosti. Jde o marnosti, které potkával již během své cesty. Tentokrát jsou však vyhnány do obludných rozměrů. Nicméně i přes to, že rostou takřka do nebe, nepřinášejí onen kýžený pocit uspokojení. Naopak vyvolávají další touhu. Ženou člověka, aby požadoval víc a víc.

Poutník tak na konci své cesty shledává, že jediným smysluplným cílem je ráj srdce, který nosí každý sám v sobě. Stavů uspokojení a tím blaha totiž dle Komenského nelze dosáhnout ani v bohatství, ani v poznání, ani v náboženství, ani ve cti.

1.4. Shrnutí

V této kapitole jsme si ukázali, že důležitou roli v pozadí spotřebního chování hraje transgrese. Transgresivní činnosti jsme si ukázali jako činnosti, kterými se lidé přesahují. Z toho potom vyplývá i jejich do budoucna zaměřená časová orientace.

Tato orientace se projevuje tím, že nás transgresivní činnosti v každém okamžiku motivují k dosahování něčeho, co přesahuje naše dosavadní výsledky. Dosažení cíle totiž v transgresivní optice nevede k ukojení potřeb, ale naopak nás stimuluje k další aktivitě. Každá naplněná potřeba tak vyvolává potřebu novou.

Spotřebitel má tím pádem v zásadě dvě možnosti. Buď se může vydat na nikdy nekončící cestu za konečným uspokojením skrze neustálé navyšování svých potřeb, anebo si může vybrat cestu, která jej povede do jeho vlastního nitra a tudy k ráji srdce. Ráj srdce si zde představujeme jako místo, kde spotřebitel najde pravou míru potřeb a tím i uspokojení.

2. Základní ideové zdroje současné hospodářské politiky

V následující kapitole si představíme základní ideové zdroje, na kterých stojí současná hospodářská politika. Vrátime se historií zpátky až na přelom sedmnáctého a osmnáctého století do doby, kdy se začíná šířit Kalvínská etika práce. Pochopení těchto ideových zdrojů je naprosto zásadní k rozklíčování pozadí ekologických a sociálních problémů vycházejících ze současného převážně materiálního životního způsobu.

2.1. Bernard Mandeville a neviditelná ruka trhu

Nejdříve se zastavme u nepříliš známého filozofa Bernarda Mandevilla. Ten se staví proti koncepci Kalvínské etiky práce a přichází s koncepcí, která je Kalvínské etice práce vzdálena, jak jen jí vzdálena být může. Podle Sedláčka Mandeville koncipuje svou filozofii společenského zřízení na principu sebelásky a egoismu. Pokud by se lidstvu podařilo tyto neřesti vykořenit, blahobyť by dle této koncepce brzy skončil. Každá neřest totiž zároveň znamená efektivní poptávku buď po materiálních statcích anebo po službách (Sedláček, 2009, s. 159).

Vyspělá společnost, jak se jí snaží Mandeville nastínit, žije převážně z ekonomického uspokojování těchto neřestných potřeb. Úspěšné společenství tak podle tohoto pohledu nemůže být čistě poctivé, protože v tom případě by se nutně muselo rozloučit s ekonomickou prosperitou.

Za neřestnými potřebami, tak jak se s nimi setkáváme u Mandevilla, si můžeme představit prakticky všechny aktivity volného času. Zde je potřeba si uvědomit, v jaké době Mandeville žil a tvořil. Přelom sedmnáctého a osmnáctého století nebyl obdobím, které by volnému času nějak přálo. Volný čas v té době měl jiné jméno. Tehdy se mu říkalo zahálka. Kalvínská etika práce znala jen dvě činnosti: práci a spánek.

Podle Sedláčka Mandeville tvrdí, že pokud by se ideály náboženství realizovaly ve všech svých důsledcích na nějakou konkrétní společnost, vznikla by chudá až stupidně nevinná pospolitost (Sedláček, 2009, s. 157). V tomto bodě si tak již Mandeville s představami tehdejší Kalvínské etiky práce nebere žádné servítky a tvrdě napadá její asketickou povahu.

O příčinách chudoby takové společnosti jsme si již řekli, a tak se nyní zaměříme spíše na problém nevinné pospolitosti. Mandeville podle Sedláčka tvrdí, že i když bude taková společnost obdařena mnohými požehnáními, například úrodnou půdou, vlídným podnebím, umírněnou vládou a zároveň nebude zasažena přelidněností, zaplatí v důsledku mnohem vyšší cenu. Nebude totiž znát ani vědu, ani umění, a ani dlouho nepřežije v okamžiku, kdy ji její sousedé nenechají na pokoji. Takový národ bude muset být chudý, hloupý a téměř prost všech vymožeností života (Sedláček, 2009, s. 158).

Kdyby Mandeville tušil, kam nás Kalvínská etika práce, tedy přesně ta etika, které prorokoval brzký a bolestný zánik, zavede, jistě by byl velmi překvapen. Stal se totiž pravý opak toho, co předpokládal.

Kalvínská etika práce se totiž naopak ukázala jako mimořádně silný motor změn. Podle mého soudu tomu tak bylo proto, že na rozdíl od ostatních soudobých systémů nabídla kalvínská etika práce člověku takový výklad světa, ve kterém se o své štěstí mohl zasadit sám svou vlastní prací a dostal tak svůj život poprvé do své moci. Obdobný výklad světa se nám ne náhodou snaží poskytnout i podobně bezprecedentně úspěšný kapitalistický hospodářský systém.

Podle Sedláčka se již u Mandevilla setkáváme s jistou podobou konceptu neviditelné ruky trhu (Sedláček, 2009, s. 159). Ta má jako jediná šanci rozumným způsobem promluvit do řešení problémů té které společnosti. Jsou to totiž právě nabídka a poptávka, kdo je podle tohoto konceptu schopen vyvažovat míru neřestí a ctností tak, aby byly v rovnováze.

2.2. Adam Smith a ctnostný sebezájem

Nyní se na chvíli zastavíme u zakladatele moderní ekonomie Adama Smithe. Smith s Mandevillem nesouhlasí v tom, že by se sebeláska měla řadit mezi neřesti. Sebelásku přejmenovává na sebezájem, a přestože na něm, na rozdíl od Mandevilla nestaví fungování společnosti, považuje jej za důležitý prvek zasahující do obchodního styku a tím do spotřeby. Z Mandevillovy neřestné sebelásky se tak stává ctnostný sebezájem (Smith, 1978, s. 169-171).

Obdobné pojetí jako u Adama Smithe můžeme najít i u jeho současníka Jeana-Jacquesa Rousseaua. Ten píše, že právě sebeláska je pramenem všech lidských vášní a jako taková je přirozená a tím dobrá. Sebeláska je dle něj potřeba vrozená, všechny ostatní potřeby jsou pak jen jejími dalšími modifikacemi.

Největší část těchto modifikací však podle Rousseaua člověku přímo škodí, protože neustále mění svůj předchozí předmět a obracejí se oproti svému původnímu původu (Rousseau, 1907, s. 271). Člověk se touto cestou dostává, jak již víme, do začarovaného kruhu transgresivních činností a je tak, jak jsme viděli u Komenského, odsouzen k věčnému blouzení labyrintem světa.

Rovněž ani Adam Smith nepovažoval jakoukoli spotřebu za člověku prospěšnou. Rozlišoval mezi spotřebou produktivní, kterou bychom mohli zařadit do oblasti obchodu či zemědělství, tuto spotřebu je dle Smithe důležité podporovat a chválit, a spotřebou neproduktivní, kterou naopak opovrhoval. Neproduktivní spotřebou pro něj bylo marnotratné chování (Smith, 2009, s. 169).

2.3. Kalvínská etika práce

Zasadíme-li myšlenky Smithe a Rousseaua do historického kontextu, zjistíme, že i ony do velké míry odpovídají duchu Kalvínské etiky, která se v té době rychle, byť mnohdy za ne úplně šťastných okolností, šířila Evropou a skrze náboženské emigranty potom dále do světa.

Tato etika pracuje s šafářským pojetím bytí člověka. Toto pojetí nabádá člověka k pilné činnosti. Navenek se práce takového

člověka projevuje přeměňováním přírody na lidem užitečné výrobky.

Zároveň je dle této etiky nežádoucí prostředky takto získané marnotratně prohájit. Člověk měl naopak svůj zisk nadále investovat a tak skrze výsledky své práce dopomoci okolnímu světu k většímu rozkvětu a sobě samému potom k utvrzení se ve víře, že se nad jeho konáním Bůh spokojeně usmívá.

To platilo samozřejmě jen do okamžiku, do kdy se takovému člověku v jeho konání dařilo. Přišlo-li dlouhodobě špatné období, byla to známka ztráty postavení člověka Bohem vyvoleného.

Jen úspěšný člověk mohl být vyvolen, přičemž toto jeho vyvolení bylo vykoupeno každodenní tvrdou prací bez spočívání. Ztrácet čas jinou aktivitou než prací byl podle této etiky těžký hřích.

2.4. Touhy, nikoliv rozum, vedou naše kroky

Vrátíme se ještě na chvíli k Adamu Smithovy. Dalším Smithovým odkazem, z kterého nejen současná hospodářská praxe bohatě čerpá, je pojetí, které polemizuje s tím, že by lidské chování určoval rozum. Smith nepochybuje nad tím, že rozum je zdrojem obecných pravidel morality a veškerých morálních soudů, které se z nich odvozují.

Nicméně pokládá za absurdní představu, podle které jsou prvotní vjemy dobra a zla vyvozeny z rozumu. Rozum samotný totiž dle Smithe nemůže označit žádný předmět ani za vhodný ani

za nevhodný. Nic tak nemůže být považováno za vhodné anebo nevhodné samo o sobě, tyto soudy vždy musí být osvětleny bezprostředním vjemem či pocitem (Smith, 2005, s. 339-340).

Jednání člověka tak dle Smithe není přímo řízeno rozumem, ale spíše touhami jedince, protože ty na rozdíl od morálních pravidel působí na člověka bezprostředně. Rozum zde potom hraje roli až v okamžiku zpětné racionalizace, kdy jedinec příslušné chování přiřazuje vhodnému morálnímu pravidlu.

Další ze Smithových vlivných současníků, David Hume, si rovněž nemyslí, že by se člověk ve svém jednání řídil rozumem a stejně jako Smith i on pokládá za hlavní hnací sílu člověka touhy. Hume v tomto kontextu hovoří o dvou základních typech psychických stavů, kterými jsou přesvědčení a právě touhy.

Přesvědčení mají povahu deskriptivní a jsou tak rozumem vysvětlitelné. Touhy naproti tomu podle něj mají preskriptivní povahu a představují tak naše přání o tom, jak by něco mělo či nemělo vypadat (Kolář, Svoboda, 1997, s. 155).

Hume zde vede prakticky totožnou argumentaci, jakou můžeme vidět již u Adama Smithe. Touhy jsou svou povahou zaměřeny do budoucnosti, kdežto přesvědčení směřují do minulosti. Humovo přesvědčení zde tedy hraje podobnou roli, jakou hrají obecná pravidla morality u Smithe.

U Humea tedy, stejně jako u Smithe, ale ostatně i Rousseaua, jsou hlavním hnacím motorem člověka touhy a jsou to tedy právě ony, kdo jej motivuje k jednání.

2.5. Překvapivý slepenec

Shrneme-li, co jsme si dosud v této kapitole řekli, ukáže se nám poměrně paradoxní obrázek. Mandevilleho koncept společnosti založené na vzájemně se vyvažujících neřestech a ctnostech skrze procesy nabídky a poptávky, doplňuje v současné hospodářské praxi jaksi samozřejmě koncepty myslitelů vycházejících z Kalvínské etiky práce a vytváří tak nesourodý slepenec.

Kalvinisté by si přitom stěželi mohli představit větší hřích, než žít v takové společnosti jakou popisuje Mandeville, přičemž jeho pohled na Kalvínskou etiku byl, jak jsme mohli vidět, zamítavý obdobně.

Současná hospodářská praxe však na tyto dva vzájemně si odporující koncepty pohlíží spíše jako na vzájemně se doplňující. Z Kalvínské etiky práce si tak vzala její princip pilné práce, která je charakteristická instrumentálním zacházením s přírodou a zároveň si vypůjčila její pohled na touhy, jakožto na motivátor lidského jednání. Mandeville potom k dílu přispěl svým pojetím neviditelné ruky trhu.

V důsledku tohoto spojení vznikla představa, že potřeby jedince jsou převážně nenasycené a ten by tak rád spotřeboval více a více, což je, jak jsme si již ukázali, myšlenka vlastní Kalvínské etice práce. Nicméně Kalvínská etika práce obsahovala regulativ, který jedincům v hédonistickém způsobu života bránil. Tímto regulativem byl Smithův ctnostný sebezájem. Tento koncept však byl nahrazen Mandevilleho konceptem neviditelné ruky trhu a byla tak zvednuta stavidla současné překotné spotřeby.

Výsledkem je potom Sisyfovská snaha saturovat nesaturovatelné. Důsledky tohoto jednání se projevují jak v drancování přírodních zdrojů, tak na rovině psychického prožívání depresemi a pocity zmaru z marného a nekonečného bloudění ve snaze najít konečné uspokojení skrze spotřebu statků.

Současná podoba spotřebního chování tak díky tomu nezná stav spočínutí, nezná stav dostatku. Pracuje s naprosto odlišným konceptem nekončícího růstu lidského blahobytu, který může být zajištěn právě a jen skrze masovou spotřebu.

2.6. John Maynard Keynes a současná doba dluhová

Zastavme se nyní ještě na chvíli u dalšího z velikánů ekonomické vědy Johna Maynarda Keynesa. Keynes svou slávu a vliv získal ve třicátých letech dvacátého století, tedy v průběhu Velké hospodářské krize.

Jeho návod na to, jak zmírnit výkyvy hospodářského cyklu, leží v opozičním postavení státu a trhů. V okamžiku, kdy dochází k bujarému spotřebovávání, má vláda šetřit a vytvářet tak z vyšších vybraných daní přebytky. Naopak v okamžiku, kdy spotřeba vázne, má stát spotřebovávat a vytvářet deficity (Holman a kol., 2005).

Nicméně, stejně jako je tomu u Smithe s Humem, ke kterým se současná hospodářská praxe také obrací, i Keynesiánská hospodářská politika byla touto teorií překroucena a eklektivně vytěžena.

Současná ekonomická teorie si totiž k srdci vzala jen polovinu Keynesova ponaučení. Státy sice ekonomiku povzbuzují,

ale dělají to v dobách dobrých i špatných (Sedláček, 2009, s. 235). Spotřeba tak nezná stav, kdy by se musela uskromnit. Naopak je neustále dopována novými finančními injekcemi, které mají ve svých důsledcích dopomoci společnosti k většímu, rychlejšímu a hlavně stabilnímu růstu.

Stav, kdy ekonomika státu neroste, je považován za stav negativní. Důvodem zde je především to, že státní rozpočty jsou sestavovány na předpokladu růstu. Proto v okamžiku, kdy není růst dostatečný, nemá stát dostatek prostředků na to, aby dostal svým závazkům.

Takto pojatá hospodářská politika je potom nutně deficitní, protože si stát musí neustále půjčovat na podporu růstu spotřeby. Dobrý obrázek na dnešní stav věcí si uděláme, když porovnáme příčiny Velké hospodářské krize a příčiny Americké hypoteční krize.

V třicátých letech na tom byli Američtí spotřebitelé tak špatně, že jim jejich mzda nemohla pokrýt náklady na spotřebu, a tak si museli půjčovat.

Hypoteční krize začátku dvacátého prvního století naopak vznikla proto, že na tom byli Američané tak dobře, že jim v průměru jejich mzda nestačila a museli si na svou spotřebu půjčovat. *„Dnešní dobu dluhovou můžeme vnímat jako zkoušku přiměřené spotřeby, v níž jsme neobstáli“* (Sedláček, 2009, s. 236).

Hospodářsky vyspělé země si už dlouhou dobu, přibližně od začátku padesátých let, jak se k tomu ještě vrátíme, žily nad poměry a spotřebovávali více, než kolik vydělávali.

Tento kříž si s sebou neseme dodnes a ponese si jej i nadále, pakliže bude ústřední myšlenkou hospodářské politiky růst. Přitom, podíváme-li se kolem sebe, nic neroste až do nebe.

Příroda, na rozdíl od ekonomické teorie, zná stav, kdy se při nevhodných vnějších podmínkách již dále nešíří. Příroda na rozdíl od lidí totiž nezná život na dluh a veškerý její růst je tak podřízen respektování reálně existujících hranic a omezení.

Lidská společenství však v rámci spotřeby žádné takové hranice neznají. Naše myšlení zdůrazňující jen neustálý růst nás tak z přírodního společenství vyčleňuje a staví nás kdesi bokem, rozhodně z nás však nečiní pány nad přírodou tak, jak si to možná rádi představujeme.

Jednoduše nemůžeme vládnout něčemu, co funguje principiálně úplně jinak. Důsledky tohoto uvažování již známe a bylo o nich hovořeno. Jsou jimi zhoršující se ekologické a sociální podmínky, za což vděčíme především zvyšující se spotřebě pro spotřebu a to pokud možno bez jakýchkoli omezení.

Slovy Arneho Næss: „*Pokrok nás zavedl až na místo, kde je cíl v podobě dlouhodobě kvalitního života cosi nebezpečného, jsme nenápadně pohlceni v systému, jenž malé části světa zaručuje krátkodobý blahobyť, a to díky zhoubnému narůstání materiálního bohatství*“ (Næss, 1996, s. 44).

2.7. Shrnutí

V této kapitole jsme se zabývali ideovými zdroji současné hospodářské politiky. Vrátili jsme se zpět na přelom sedmnáctého a

osmnáctého století do doby, kdy se začala šířit Kalvínská etika práce. Ta prosazovala pilnou práci, která plnila v podstatě roli modlitby. Člověk, kterému se dařilo množit statky, byl obdařen Boží milostí. Byl vyvolen.

Důsledky tohoto uvažování můžeme dnes vidět ve výsadním postavení práce v naší současné společnosti. Práce je dnes středobodem našich životů, neboť nám poskytuje prostředky, kterými můžeme nahánět své touhy. Zároveň s tím nás však připravuje o stále více a více volného času. Tuto ztrátu volného času si potom kompenzujeme stále se zvětšující spotřebou.

Spolu s tím jsme viděli, že nedílnou součástí Kalvínské etiky práce byl antropocentrický přístup k přírodě. Lidé v té době vnímali přírodu jako nástroj, pomocí kterého mohou vytvářet nové hodnoty.

Antropocentrický přístup k přírodě je bezpochyby jeden z hlavních důvodů naší současné ekologické krize. Dlouhá léta bezohledného drancování ve jménu zvyšování blahobytu a štěstí pro „všechny“ se na přírodě zcela zřetelně těžce podepsala.

Představili jsme si ne příliš známého filozofa Bernarda Mandevilla, který jako první přichází s konceptem neviditelné ruky trhu, která jediná má šanci vyvažovat míru neřestí a ctností ve společnosti. Rovněž jsme si Mandevilla představili jako odpůrce Kalvínské etiky práce, neboť ten si o ní myslel, že její prosazení povede ke stagnaci společnosti.

Zjistili jsme rovněž, že jednání člověka není řízeno rozumem, ale touhami. Touhy jsou totiž orientovány do

budoucnosti, kdežto rozum do minulosti. Za cíly nás tak vedou touhy a rozum tuto naši cestu až zpětně racionalizuje.

Dále jsme si potom ukázali, jakým způsobem moderní hospodářská politika tyto vzájemně si odporující koncepty překrucuje a vytváří z nich jeden funkční celek. V důsledku tohoto spojení se současná hospodářská politika vydala za honbou saturace nesaturovatelného. Odstranila totiž z Kalvínské etiky práce její regulativ – ctnostný sebezámek, který ve své době hrál roli hráze mezi jedincem a marnotratnou spotřebou. Současná podoba spotřebního chování tak nezná stav dostatku ani stav spočinutí.

Pracuje naopak s konceptem nekončícího růstu lidského blahobytu. Tento blahobyt je však až příliš často vykupován životem na dluh, který dále roztáčí spirálu spotřebního chování se všemi jejími negativními důsledky.

3. Tři vývojové fáze spotřební společnosti

V následující kapitole se podíváme na to, jak se spotřební chování v hospodářsky vyspělých zemích vyvíjelo od počátku devatenáctého století do současnosti. Tento vývoj lze rozdělit do tří fází na společnost masového konzumu, společnost hojnosti a společnost hyperkonzumní.

3.1. První vývojová fáze

První fáze vývoje konzumní společnosti začíná na počátku devatenáctého století a končí druhou světovou válkou. Tato fáze je podle Lipovetskeho charakteristická především ustavováním

velkých celostátních trhů, které tak střídají trhy malé či jinak řečeno trhy lokální (Lipovetsky, 2007, s. 30).

Tento rozvoj byl dán rozvojem výroby, dopravy a komunikace. Průmyslová revoluce v této době postoupila již natolik, že vznikají první stroje schopné nepřetržitého provozu. Průmysl tak je najednou schopen vyrábět tolik, že jeho nabídka přerůstá poptávku jednotlivých národních trhů.

V odpovědi na rozvoj průmyslu se rozvíjí i železniční doprava, která tak dopomáhá k větší mobilitě jak lidí, tak zboží. Najednou není problém převážet velké množství zboží či lidí na velké vzdálenosti a to za dosud nevídaných časů.

Zároveň s rozvojem železniční dopravy dochází k rozvoji komunikačních prostředků, telefonu a telegrafu, bez kterých by rozumná koordinace takto monstrózních obchodních aktivit byla stěží představitelná.

Dochází tak k rozvoji mezinárodního obchodu, který akceleruje vývoj společností do něj zapojených. Světové hospodářství pomalu vychází cestou globalizace.

Dalším důležitým jevem, který se v první vývojové fázi spotřebního chování v reakci na hromadnou výrobu objevuje, je masová spotřeba.

Ta je poháněna novou strategií konzumní ekonomiky, která se rozchází s tradičními ekonomickými postoji, které byly postaveny na vysoké ceně a nízkém objemu prodeje. Jde o marketingový objev, který prosazuje pravý opak: o zisk je nutné

usilovat prostřednictvím zvyšování objemu prodeje a snižováním ceny (Lipovetsky, 2007, s. 32).

Spotřeba se díky této strategii postupně demokratizuje a stává se masovější, protože výrobky se najednou stávají všeobecně dostupnějšími.

3.2. Příklad Henryho Forda

Za všechny v tomto kontextu zmiňme Henryho Forda a jeho politiku auta pro každého. V době před Fordem modelu T, byly osobní automobily výsadou převážně bohatých lidí. Vlastnictví auta bylo vázáno na vysoký společenský status a vyplývala z něj jistá prestiž.

To se s nástupem Fordu modelu T změnilo. Henry Ford zavedl výrobu Fordu modelu T v roce 1908. Tento model se prodával za do té doby nevídaných 825 dolarů a překonal tak orientaci automobilového průmyslu pouze na bohaté. Do konce roku se potom prodalo na tisíc kusů těchto aut.

Fordovo levné a kvalitní auto pro každého se stalo obrovským hitem a poptávka rostla. Aby dokázal na zvyšující se poptávku odpovědět, otevřel Henry Ford v roce 1913 novou továrnu Highland Park, kde se objevila jedna z prvních pásových linek. Se zavedením pásové linky se ohromným způsobem zvýšila produktivita práce a už v roce 1914 bylo prodáno na 250 000 Fordů T.

Dalším významným Fordovým přínosem bylo zavedení sociálního programu pro zaměstnance. Do té doby totiž dělníci

v továrnách pracovali převážně jako námezdní nádeníci, kteří svůj vztah k práci v továrně vnímali čistě instrumentálně a s produkty své práce se povětšinou nijak neidentifikovali.

Ford však chtěl, aby zaměstnanci chodili do práce šťastní a aby jim dávala jejich práce smysl. Navýšil proto svým dělníkům mzdu na dvojnásobek, kromě čehož zavedl rovněž bezplatnou podnikovou zdravotní péči, staral se o sportovní a kulturní vyžití zaměstnanců a zároveň je odměňoval speciálními prémie za dobré výkony.

Tento model, byť jistě v různých podobách, se počal šířit a zároveň s tím se začala zvyšovat kupní síla obyvatelstva. V odpovědi na zvyšující se kupní sílu se rozšiřuje množství služeb a zboží, které si mohli jedinci za své nově vydělané peníze pořídit.

Rozšíření nabídky je potom doprovázeno zrodem masového marketingu. Objevují se první velké značky a tradiční konzument se tak mění v moderního konzumenta. V konzumenta výrobních značek.

3.3. Společnost hojnosti a soutěživé spotřeby

Druhá vývojová fáze konzumní společnosti začíná po druhé světové válce a zabírá přibližně třicet poválečných let (Lipovetsky, 2007, s. 36). Tato fáze je charakteristická do té doby nevídaným hospodářským růstem. Nadále se zvyšuje produktivita práce a spolu s ní kupní síla. Opět se tak zvedá úroveň spotřeby.

Tato etapa se ne náhodou nazývá společností hojnosti. Poskytuje totiž dostatečnou kupní sílu stále širším částem

společnosti, které nyní mohou doufat v to, že se jejich životní úroveň bude neustále zvyšovat. Konzumenství druhé vývojové fáze zároveň podléhá logice Veblenovy soutěživé spotřeby.

Disponovat majetkem je podle Veblenovy logiky nezbytné, protože jen tak může člověk získat ve společnosti význačnější postavení. Vytouženým cílem této akumulace je potom dosažení takové majetkové pozice, která by člověka vynesla nad zbytek společnosti (Veblen, 1999, s. 31).

Spotřební chování tak dostává nový význam. Již nejde tak úplně o to, že by se konzumenti chtěli těšit z té či oné užitné hodnoty. Svou spotřebou chtějí odkázat na své postavení ve stavovské struktuře, chtějí se skrze ni zařadit v hierarchii konkurenčních znaků. Spotřební chování tak dostává silný prestižní charakter.

Výsledkem tohoto vývoje je do té doby nevídaný nárůst spotřeby v odpovědi na to, jak se spolu na symbolickém poli střetávají společenské třídy, které spolu soupeří o diferenční znaky. Takto pojaté spotřební chování potom nemůže znát žádnou mez, protože funguje na principu nikdy nekončící soutěže o prestiž.

V rámci marketingu se objevují segmentační strategie, které odpovídají na ideu výrobní diverzifikace. Masový marketing je tak definitivně opuštěn. Při segmentaci trhu jde o rozdělení celkového trhu na jeho jednotlivé části, které se navzájem odlišují svými potřebami, charakteristikami a nákupním chováním.

V každém ze segmentů a ostatně i mezi segmenty navzájem probíhá soutěživá spotřeba, která je stimulována cíleným

marketingovým plánováním. „*Konzumní společnost vytvořila ve velkém chronickou touhu po zboží, vyvolala epidemii nákupního viru a vášně po novotách, prosadila životní styl ukotvený v materiálních hodnotách*“ (Lipovetsky, 2007, s. 41).

3.4. Kritika Frankfurtské školy a Hayekův kontr

Ne všechny části společnosti však byly s takovým vývojem spokojeny. Na tuto nespokojenost odpovídá kritická teorie Frankfurtské školy a je tak přímou reakcí na spotřební chování založené na logice soutěživé spotřeby.

Autoři Frankfurtské školy (Marcuse, 1991, Fromm, 2001, Adorno, Horkheimer, 2009) hovoří o tom, že toto období je dobou vytváření umělých potřeb, pomocí kterých se z konzumentů stávají pasivní příjemci cílů, které jim vnucují všudypřítomné marketingové tlaky, které touto cestou udržují člověka v nesvobodném otroctví.

Konzumní životní styl je z této logiky kritizován jako iracionální. Lidé si dle něj nakupují věci a služby, které je činí více a více závislými na spotřební kultuře a vzdalují se tak svému přirozenému stavu.

Charakteristickým rysem takové společnosti je to, že potlačuje ty potřeby, které touží po svobodě, po osvobození nejen od nadvlády společnosti, ale rovněž od toho, co je pokládáno za snesitelné, vhodné a pohodlné.

Formy, jimiž se tato sociální kontrola prosazuje, jsou technologického charakteru. Samotná struktura tohoto

technologického aparátu slouží podle této optiky k tomu, aby se lidé podřídili ideálu etablované práce.

Moderní společnost je v tomto pojetí organizována za účelem, co možná nejlépe a nejúplněji využívat zdrojů jak přírodních, tak lidských.

Právě odsud pak vychází ona praktická iracionalita údělu člověka žijícího ve společnosti hojnosti. Instituce, které byly vytvořeny za účelem pomoci člověku k jeho zachování, nyní sehrávají roli pacifikátora lidské existence, protože lidský život redukuje na život pouhého kolečka, kterým se roztáčí spotřební mechanismus.

Asi nejznámějším kritikem tohoto pohledu byl F. A. Hayek. Ten tvrdil, že není možné potřeby rozlišovat na pravé a umělé tak, jak to dělají autoři Frankfurtské školy či Kenneth Galbraith. Tvrdil, že jistě existují potřeby, které jsou svázány s naší biologickou přirozeností a o těch by se snad i dalo hovořit jako o potřebách pravých. Na mysli zde měl základní fyziologické potřeby a potřebu bezpečí.

Všechny ostatní potřeby jsou však už ze svého titulu potřebami umělými, přičemž formy jejich uspokojování nesouvisí ani tak se subjektem, který potřebu zakouší, jako spíše s kulturním rámcem, ve kterém se subjekt pohybuje.

Podle Hayeka je to totiž právě tento kulturní rámec, kdo subjektu poskytuje společensky přijatelné cesty k uspokojování potřeb a zároveň je to právě on, kdo vede subjekt cestou od

bezprostřednosti ke zprostředkovanosti, což je zároveň i cesta, kterou člověk zakouší nové potřeby (Hayek, 1961).

Marxistická kritika spotřební kultury byla touto argumentací postavena do pozice kritiky normativní a přišla tak do velké míry o svou hodnověrnost.

3.5. Hyperkonzumní společnost

Dosud poslední vývojová fáze konzumní společnosti se nazývá společností hyperkonzumní. Spotřeba je v této fázi čím dál více závislá na individuálních cílech, zálibách a kritériích. Soukromé pohnutky jednoznačně triumfují nad snahou o společenské odlišení.

Spotřební chování se tak v této době přestává podřizovat logice Veblenovy soutěživé spotřeby. Do popředí vystupuje spotřeba, která je výrazem věkových rozdílů, osobních zálib či kulturní a personální identity aktérů.

Tradice, náboženství, ale i politika tak ve velké míře ztrácejí svůj vliv na výsledné spotřební chování. *„Od věcí již v první řadě nečekáme, aby nás odlišily od ostatních, nýbrž aby nám zajistily větší nezávislost a mobilitu, působivé dojmy a zážitky, kvalitnější život, trvalé mládí a zdraví“* (Lipovetsky, 2007, s. 47).

Rovněž marketingové aktivity dnes fungují zásadně jinak, než jak tomu bylo ve společnosti hojnosti. Hlavním předmětem marketingu se stává oblast vnímání a citů a podle toho se proměňuje i jeho konkrétní podoba.

V předchozích fázích vývoje konzumní společnosti kladl marketing velký důraz na racionální argumenty a na funkční uplatnění výrobků.

Dnes naopak marketing vystupuje v roli svůdce. Řada z dnešních firem sází na kartu smyslového a citového působení, na kartu kulturních kořenů a nostalgie. Další staví na mýtech anebo na hravosti, na občanské či ekologické zodpovědnosti.

3.6. Hédonismus jako legitimní cíl

„Třetí vývojová fáze se vyznačuje novým emocionálním svazkem mezi jednotlivci a pořizovaným zbožím: nastoluje primát zážitku a společenský a individuální význam konzumentské sféry se mění způsobem, který jde ruku v ruce s dnešním vyhrocováním individualismu“ (Lipovetsky, 2007, s. 51).

Třetí vývojová fáze konzumní společnosti se tak vyznačuje tzv. emocionálním konzumenstvím (Lipovetsky, 2007). Idea hédonistického života byla povýšena na nejen na legitimní cíl, ale zároveň se stala tím, co žene dnešního spotřebitele kupředu.

Individualismus tak, jak jej známe v dnešní podobě, by se nikdy bez demokratizace spotřeby nemohl plně rozvinout. Dnešní individualismus je totiž bytostně spojen s posilující mocí trhu a značek na jedné straně a s oslabujícím vědomím stavovské příslušnosti na straně druhé.

„Kult značek odpovídá na tendenci k boření tradic, na mohutný tlak individualizačního principu a na hypermoderní nejistotu, jak jí vyvolal rozklad souřadnic a atributů kolektivního kulturního půdorysu“ (Lipovetsky, 2007, s. 56).

Lidé se tak dnes skrze spotřební chování snaží přijít na to, kým jsou a kam vlastně patří. Spotřební kultura jim nabízí, díky volné cirkulaci informací, mnoho životních stylů, ze kterých lze vybírat, a které lze volně kombinovat.

Đábel je zde ukryt v potřebě svůj životní styl neustále obnovovat tak, aby nezastaral a člověk mohl nadále získávat certifikáty módnosti.

Nicméně toto naštěstí není jediný příběh, který nám hyperkonzumní doba nabízí. Spolu s tím, jak se hyperkonzumní ideály šíří světem, s tím, jak je jejich jménem drancována příroda, s tím, jak se neustále prohlubují rozdíly mezi bohatými a chudými, začíná čím dál tím více lidí hledat alternativy, které nemají tak devastující dopady.

Objevují se rozličné životní styly, jejichž nositelé se snaží žít buď na okraji hyperkonzumního spěchu anebo rovnou mimo něj. K tomu se ale ještě dostaneme v následujících kapitolách.

3.7. Shrnutí

V této kapitole jsme se podívali na to, jakým způsobem se spotřební chování v hospodářsky vyspělých zemích vyvíjelo od počátku devatenáctého století do současnosti. Hovořili jsme o jeho třech vývojových fázích.

První vývojová fáze konzumní společnosti započala na začátku devatenáctého století a skončila druhou světovou válkou. Je jí vlastní bouřlivá industrializace. Poprvé se objevují stroje, které jsou schopny nepřetržitého provozu. Objevuje se rovněž pásová výroba. Výsledkem je dosud nevídaný nárůst výroby.

Na požadavky výroby odpovídá rozvoj železnice, telefonu a telegrafu, které rukou společnou a nerozdílnou zkracují vzdálenosti a pomáhají tak k větší mobilitě jak zboží, tak lidí. To přispívá k rozvoji mezinárodního obchodu.

Lidé první vývojové fáze konzumní společnosti v průměru bohatnou, a proto objevují sílu masového marketingu. Díky velké průmyslové efektivitě se snižuje cena výrobků a zároveň se zvyšuje jejich objem. Masový marketing potom pomáhá s odbytem těchto výrobků do domácností.

Druhá vývojová fáze konzumní společnosti začíná po druhé světové válce a zabírá přibližně třicet poválečných let. Pro tuto společnost se vžilo označení společnost hojnosti. Je charakteristická rychlým hospodářským růstem, dalším nárůstem produktivity práce a zvyšováním kupní síly. Zvedá se tak i úroveň spotřeby.

Spotřební chování v této fázi dostává nový význam. Spotřebitelé svou spotřebou chtějí odkázat na své postavení ve stavovské struktuře. Výše jejich spotřeby jim pomáhá se zařazením v hierarchii konkurenčních znaků. Spotřební chování tak dostává silný prestižní charakter. Řídí se logikou Veblenovy soutěživé spotřeby.

Výsledkem je dosud nevídaný nárůst spotřeby, neboť ta najednou nemá žádnou mez. Na tento nárůst odpovídají některé části společnosti velmi negativně. Jejich argumenty potom artikuluje kritická teorie Frankfurtské školy. Ta přichází s modelem pravých a umělých potřeb a iracionality, která se projevuje tím, že instituce, které měly původně sloužit člověku k zachování, nyní sehrávají roli pacifikátora lidské existence. Život člověka je v kritické teorii Frankfurtské školy redukován do pozice ozubeného kolečka ve stroji, který plně determinuje jeho pohyb.

Tento koncept napadl F. A. Hayek, který ukázal, že ze své podstaty jsou všechny formy uspokojování potřeb umělé, neboť všechny vychází z kulturního rámce, který je definuje. Kritika hovořící o pravých a umělých potřebách se tak ukázala jako kritika normativní a ztratila svou hodnověrnost.

Poslední vývojovou fází konzumní společnosti jsme si ukázali jako společnost hyperkonzumní. Spotřeba v tomto období do velké míry ztrácí svůj prestižní charakter a přestává podléhat logice soutěživé spotřeby.

Současná spotřeba je naopak výrazem věkových rozdílů, zálib či kulturní a personální identity aktérů. Tato individualizovaná spotřeba odpovídá na slábnoucí sílu tradic a na drolicí se stavy. Spotřebitel dnes skrze svou spotřebu hledá odpověď na otázku, kým vlastně je a kam patří.

S tím se proměnila i podoba marketingu. Ten se dostává do role svůdníka, který vtahuje spotřebitele do světa značek. Jsou to právě tyto značky, které pomáhají individualizovanému spotřebiteli

orientovat se ve světě. Nenabízejí totiž jen produkt, nabízejí celý životní styl.

4. Od antropocentrismu k hlubinné ekologii

V této kapitole se zaměříme na vývoj myšlení, které determinovalo vztah člověka k přírodě. Půjdeme cestou od člověka vnímaného jako pána tvorstva, jako míru všech věcí pozemských, k člověku, které je spoluobčanem všech živých organismů na Zemi.

4.1. Antropocentrická ekologická etika

Zaměření evropské kultury bylo dle Librové již od antiky antropocentrické (Librová, 1994, s. 24). Toto pojetí uvažuje nad přírodou pouze jako nad nástrojem k dosažení lidských cílů.

Tato orientace potom lety ještě posilovala skrze humanismus renesance k osvícenskému myšlení, odtud potom ve svých důsledcích přesahuje do současnosti. *„Součástí takového pojetí světa je důraz na neomezená lidská práva v morálním i materiálním smyslu a v „uzávorkování“, potlačení lidských povinností“* (Librová, 1994, s. 24).

Antropocentrická ekologická etika je tak vyústěním vývoje evropského myšlení a hodnotového založení. Podle tohoto pohledu je, dle Librové, centrem každého hodnocení, a zároveň měřítkem všech věcí, právě člověk. Jakákoliv jiná hodnota, včetně hodnot přírodních, vzniká až na základě lidské potřeby (srov. Librová, 1994, s. 160).

Skrze takto pojatou ekologickou etiku potom dochází k redukci vztahu člověka k přírodě na pouhé využívání přírodních zdrojů. Příroda zde tak hraje roli instrumentu, pomocí kterého lidé vytváří nové hodnoty.

Osvícenské pojetí světa se svým sklonem k lineárnímu myšlení a se svou absolutní důvěrou ve vládu rozumu vytvořilo základnu pro uvažování nad neomezeným růstem lidského blahobytu, především pak v materiálním slova smyslu.

Z tohoto rozvinutí transgrese k věcem, podle Librové, posléze těžila nejen ideologie socialismu a komunismu, ale stojí na něm i filozofické a hodnotové základy tržní ekonomiky. Jde o pohled, který nepřipouští krizový vývoj lidské společnosti ani možnosti jeho katastrofického vyústění (Librová, 1994, s. 24-25).

Osvícenské pojetí světa, přispělo spolu s dějinným optimismem k vytvoření ustrnulé a iracionální víry ve všemohoucnost vědy a techniky, které jsou zdrojem lidského blaha (Librová, 1994, s. 24).

4.2. Důsledky antropocentrické ekologické etiky

Důsledky tohoto myšlení dnes můžeme pozorovat například ve vizi, která předpokládá, že nás z našich současných ekologických a společenských potíží dostanou nové technologie, což je poněkud paradoxní představa v okamžiku, kdy si člověk uvědomí, že to byla právě víra v technologie, kdo nás do naší dnešní pozice dostal.

K tomu je potřeba zmínit ještě to, že většina rozvíjejících se zemí stojí teprve před etapou bouřlivé industrializace, s kterou nejsou neodmyslitelně spojena jen rizika ekologická, ale také rizika sociální.

Díky prostupným informačním kanálům, což je jednoznačný výdobytek moderní technologie, získávají navíc sociální rizika platformu, která jim umožňuje se živelně šířit.

Industriální produkce je doprovázena riziky, která ve svých důsledcích dalece přesahují lokální charakter. Nadnárodní modernizační rizika si s sebou neseme jako černé pasažéry normálního konzumu (Beck, 2001).

Ukryvat se přitom mohou prakticky kdekoli. Mohou být ukryta ve všem, co k životu člověk nutně potřebuje. Ve vzduchu, který dýcháme, v potravinách, v oděvu, v bytovém zařízení, a tak bychom mohli pokračovat.

Nedá se tak očekávat, že by se naše situace při zachování našeho způsobu života nějakým způsobem změnila k lepšímu. Současný vývoj je jednoduše stěží udržitelný. Místo navyšování spotřeby, protože tato cesta je do velké míry slepá, jak jsme si ukázali, je potřeba podívat se na to, jakým jiným, ekologičtějším a zároveň lidštějším, způsobem lze potřeby lidí uspokojit.

Evropská ideologie pokroku posílila hlubinně zakotvenou lidskou zálibu v rychlosti a ve změně a přivedla na svět naši každodenní neofilii, která se projevuje konkrétními ekologicky nebezpečnými projevy (Lorenz, 1990, s. 13-14).

Tyto projevy můžeme sledovat například v módě, která je podřízena logice neustálé obnovy certifikace módnosti. Spotřebitelé jsou tak nuceni neustále svůj šatník obnovovat a pomáhají tak roztáčet kola nadvýroby, která opět globálním měřítku tvrdě dopadají jak na přírodu, tak zpětně na lidské společnosti v zemích s nízkou cenou práce.

Mezi další projevy neofilie můžeme počítat například tvrdý turismus či zálibu v rychlých dopravních prostředcích.

Zároveň je však potřeba zdůraznit, že dominance neofilního chování tak, jak ji popisuje Konrád Lorenz ve své knize *Osm smrtelných hříchů*, byla od sedmdesátých let silně nahlodána a naopak se zdá, že se tento trend pomalu obrací a návrat na scénu naopak zažívá záliba v minulosti a v retromarketingu. Nicméně i přes mírnou změnu kurzu hraje neofilní chování stále významnou roli.

Vývoj evropské kultury obsahoval i proudy, které dokázaly ocenit estetickou stránku přírody jako zdroj radosti a inspirace. Podíváme-li se do knihovny evropského romantismu, najdeme zde dech beroucí popisy přírodních scenérií, nicméně, jak ukazuje Librová, o samostatnou hodnotu přírody se romantik nikdy příliš nezajímal. Příroda zde má přisouzenou roli zrcadla, ve kterém se odráží subjekt pozorovatele (Librová, 1988, s. 78). I zde tak jde o pohled spíše antropocentrický.

4.3. Aldo Leopold a Etika Země

Filozofické koncepty vyzdvihující přírodu jako samostatnou, na lidech a lidském pokroku nezávislou hodnotu, se

objevují až na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Zde můžeme zmínit například koncept Etiky země Alda Leopolda.

Klíčovým bodem Leopoldovy etiky je vnímání člověka jako pouze jednoho člena mnohačlenného společenství, kdy dalšími členy jsou například rostliny či zvířectvo.

Leopold tedy klade důraz na jednotu člověka a Země, což bylo v přímém rozporu s chápáním role člověka jako dobyvatele přírodních zdrojů. *„Jednoduše řečeno, etika země převrací roli tvora, který si říká Homo sapiens, z dobyvatele pozemského společenství v řadového člena a spoluobčana. Předpokládá se zde úcta k ostatním členům společenství, ale rovněž úcta ke společenství jako takovému“* (Leopold, 1970, s. 240).

Leopold zde dle svých slov vychází z ekologického výkladu dějin, který, jak ukazuje, osvětluje roli člověka jako pouhého řadového člena biotické pospolitosti.

Mnoho historických událostí dodnes vysvětlovaných jako události, které se staly tak, jak se staly výlučně vlivem člověka či lidského společenství byly ve skutečnosti zpětnovazebné biotické interakce mezi člověkem a Zemí.

Charakteristické vlastnosti Země, či konkrétněji vlastnosti té které oblasti, do velké míry determinovaly historické události minimálně stejně významně, jako vlastnosti lidí, kteří v oněch oblastech žili (Leopold, 1970, s. 241). Takto pojatá ekologická etika je etika neantropocentrická.

Tato etika hraje v podstatě roli protipólu vůči etice antropocentrické. Živým organismům se zde přisuzuje samostatná vnitřní hodnota, která existuje nezávisle na lidských potřebách, zkušenostech či hodnoceních. V centru zájmu tak zde nestojí člověk jako vládce přírody, ale spíše souvztažnost všech členů biotického celku.

4.4. Arne Næss a Hlubinná ekologie

Pojďme se nyní ještě krátce zastavit u jednoho z antropocentrických pojetí ekologické etiky. Hlubinná ekologie Arneho Næsse vidí řešení současné ekologické krize v zásadní a hluboké změně jak v lidské společnosti, tak uvnitř člověka jako individua. *„Vedle samozřejmého uznání samostatné hodnoty přírody, jejich tvorů a její druhové rozmanitosti má Næss na mysli zejména zásadné změnu hodnotového systému člověka a z ní plynoucí změnu způsobu života“* (Librová, 1994, s. 166).

Næss je zde pro nás důležitý proto, že jeho koncept rošiřuje dosavadní chápání hranic problematiky životního prostředí. Hlubinná ekologie je založena na vnímání člověka a přírody v bytostně provázaném vztahu. Uvědomění si této provázanosti potom Næss nazývá ekologickým vědomím (Næss, 1996).

Ekologické vědomí má vytvářet základnu především pro občanský aktivismus a skrze něj potom působit konkrétními kroky zpětně na společnost. Důležitý je zde zároveň lokální charakter těchto aktivit a rovněž potřeba decentralizace a proměna státní správy tak, aby mohla pružně odpovídat na požadavky občanských iniciativ (Næss, 1996, s. 145).

4.5. Shrnutí

V této kapitole jsme hovořili o vývoji vztahu člověka k přírodě. Svou cestu jsme začali v období renesance a skrze osvícenství jsme potom došli až k současnosti.

Renesance a osvícenství, posilněny dějinným optimismem a s tím spojenou vírou v neustálý pokrok, postavili člověka do čela přírody a učinili z něj pána všeho tvorstva a rostlinstva. O takto pojaté ekologické etice jsme hovořili, jako o etice antropocentrické.

Antropocentrická ekologická etika vnímala přírodu pouze jako nástroj, pomocí kterého člověk vytváří nové hodnoty. Takto postavený vztah potom vytvořil základnu pro bezohledné drancování přírody ve jménu lidského pokroku a s tím spojeného neomezeného růstu lidského blahobytu.

Z tohoto vztahu potom těžily v podstatě všechny významné ideologie dvacátého století, ať už šlo o socialismus, komunismus, fašismus či nacismus, a těží z něj i kapitalismus. Jsou na něm totiž založeny jeho filozofické a hodnotové základy. Tento pohled nepřipouští krizový vývoj lidské společnosti ani možnosti jeho katastrofického vyústění.

Rovněž jsme hovořili o povaze rizik, které z antropocentrického myšlení vychází. Tato rizika mají povahu globální a ve svých důsledcích tak mohou zasáhnout kohokoliv a kdekoliv. Mohou totiž být obsažena ve všem, co nás obklopuje a zároveň ve všem, co člověk nutně potřebuje k životu. Mohou být ve vzduchu, v potravinách, v oděvu, bytovém zařízení, zkrátka kdekoli.

Filozofické koncepty vyzdvihující přírodu a vyrovnávající vztah člověk-příroda se objevují již na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Nicméně dodnes nedokázaly výrazněji promluvit do hospodářské politiky, která se i nadále povětšinou řídí etikou antropocentrickou.

První, koho jsme v tomto kontextu zmínili, byl Aldo Leopold. Ten se pokusil převrátit chápání role člověka z dobyvatele přírodních zdrojů v řadového člena pozemského společenství. Ve spoluobčana, který má úctu ke všem ostatním členům tohoto společenství, ale zároveň ke společenství jako takovému.

Druhým autorem, kterého jsme si v této souvislosti představili, byl Arne Næss. Ten koncipuje filozofii hlubinné ekologie. Næss v tomto konceptu jde dále, než Leopold.

Hlubinná ekologie operuje s ekologickým vědomím. Toto vědomí je založeno na uvědomění si bytostné provázanosti člověka a přírody. Potud se Næss ještě do určité míry s Leopoldem překrývá.

Nicméně Næss svůj koncept doplňuje o občanský aktivismus, který vychází právě z ekologického vědomí, a který má působit konkrétními kroky jak na společnost, tak zpětně na přírodu.

Důležité rovněž je, že tyto aktivity mají lokální charakter. Ekologické vědomí jedinců se totiž váže bezprostředně k přírodě, která je přímo obklopuje, k přírodě, ve které žijí a stárnou, k přírodě, se kterou si takto budují vztah sounáležitosti. Takto pojatý aktivismus předpokládá a decentralizovaný charakter státní správy. Předpokládá moderní zelenou demokracii.

5. Hana Librová a Dobrovolná skromnost

V následující kapitole se budeme zabývat konceptem dobrovolné skromnosti Hany Librové. Ukážeme si na co, tímto konceptem reaguje, z jakých argumentů vychází, a zároveň co dobrovolnou skromností sleduje.

5.1. Hana Librová a člověk nesvobodný

Hana Librová považuje dnešního člověka za člověka nesvobodného (Librová, 1994). Tato nesvoboda potom vychází z převažující orientace na nepřiměřenou převážně materiálně orientovanou spotřebu.

Takový jedinec potom podle Librové podléhá reklamě, je ovlivněn marketingovými tahy obchodních řetězců, neofilii a někdy i závistí (Librová, 1994).

Svobodný je naopak jedinec, který dokáže svodům trhu odolat. Dobrovolná skromnost by potom měla člověku pomoci žít svobodněji a zároveň ve větší sounáležitosti jak s přírodou, tak s lidským společenstvím.

5.2. Hana Librová a škodlivé podoby práce

Librová konceptem dobrovolné skromnosti reaguje na neustále postupující ekologickou krizi. Příčiny této krize vidí především v těch podobách lidské práce, které zacházejí s přírodou nešetrně. Ve svém kritickém pohledu na lidskou práci vychází z myšlenek fyzika Christiana Schütze.

Ten podle Librové ve svém provokativně nazvaném článku „*Práce ničí svět*“ s odvoláním na druhý zákon termodynamiky¹ dokládá, že lidská práce je přímou příčinou ekologické krize. Děje se tak proto, že člověk za pomoci energetických vstupů přeměňuje přírodu na výrobky, na předměty své vlastní spotřeby, a tak jí čím dál tím více pohlcuje a destruuje. Kromě degradované energie vytváří touto svou prací i další odpady, které přírodu rovněž zatěžují (Librová, 1994, s. 46).

Librová tvrdí, že destruktivní účinky lidské práce jsou podle Schütze vlastní především fyzické manipulativní činnosti. Jednoduše řečeno, entropii zvyšují všechna odvětví lidské práce, která jsou závislá na velkých vstupech energie, a která zároveň s tím přímo či nepřímo radikálně proměňují přírodní systémy. (Librová, 1994, s. 47).

Entropii tak nezvyšují jednoduché ruční práce, práce nenáročné na energii a materiál, práce řemeslné a práce zemědělské, při kterých se neužívá chemických postřiků. Rovněž některé přírodou inspirované technologie patří podle tohoto pohledu k relativně příznivým procesům.

Lidská práce však podle Librové může ležet i na druhém pólu škály entropického působení. Sem řadí všechny aktivity, které mají ekologický charakter. Živá hraje roli hráze proti narůstání entropie. Vegetace sbírá a koncentruje sluneční energii a díky tomu se život může rozvíjet. Ochránci přírody tak podle Librové brání

---

¹ Zákon vyjadřuje směr energetických změn. Energie vyšších forem uspořádanosti se v důsledku entropických procesů postupně degraduje v nižší formy.

svými silami entropickému zániku tohoto světa (Librová, 1994, s. 48).

Dalším koho v tomto kontextu Librová zmiňuje je Erich Fromm. Ten ve své interpretaci starého zákona a jeho tradice hovoří o tom, že analýza symbolického významu šabbatového rituálu v sobě ukrývá jiné pojetí práce a odpočinku, než jak jej známe v dnešní době.

Práce může být podle starozákonního pojetí definována jako každý zásah člověka do přírody, ať už jde o zásah, který je ve svých důsledcích pozitivní či negativní. Odpočinek je naopak stavem míru mezi člověkem a přírodou (Fromm, 1993, s. 145).

Šabbat je tak dnem harmonie mezi člověkem a přírodou. Člověk musí v tento den ponechat přírodu absolutně nedotčenou, protože i ta sebemenší změna by byla porušením posvátného klidu. Librová z toho vysuzuje, že lidé Schützem naznačený vztah mezi prací a stavem okolního světa tušili již dávno a upravili mu tak svá přikázání (Librová, 1994, s. 48).

5.3. Hana Librová a křesťanství

Zůstaneme ještě na chvíli u věci víry. Librová věří, že poslání křesťanství je z hlediska řešení ekologické krize povzbudivé. Empiricky by se dle ní dalo jednoduše prokázat, že s tím, jak se zvětšovala touha ekologů poznat přírodu, zároveň rostl i zájem o filozofická východiska ochrany přírody, s čímž mezi ekologickými aktivisty výrazně stoupl počet nábožensky orientovaných lidí, převážně pak křesťanů (Librová, 1994, s. 32).

Ekologové se podle tohoto pohledu ke křesťanství obracejí proto, že došli ke zjištění, že řešení současné ekologické krize musí spočívat především v proměně lidských hodnot. Křesťanství tuto proměnu lidských hodnot umožňuje díky tomu, že plní život člověka vyšším smyslem a pomáhá mu tak udržet si odstup od tlaku rostoucích hmotných nároků a potřeb. V tomto ohledu je křesťanství ekologicky cenné.

Ekologické cenné však nejsou jen náboženské koncepty se svým důrazem na skromnost. Stejnou ekologickou hodnotu mají veškeré činnosti, které člověk dělá „naplno“. V pozadí posedlosti po hromadění a obměňování předmětů totiž stojí vnitřní prázdnota. *„Náruživý houslista, básník, člověk zaujatý pro problémy druhého nemá smysl pro nakupování a shánění“* (Librová, 1994, s. 49).

5.4. Dobrovolná skromnost versus výběrová náročnost

Transgrese k věcem je podle této logiky vytlačována transgresí orientovanou na symboly či transgresí orientovanou k druhým lidem.

Koncept dobrovolné skromnosti tedy lze uplatnit na všechny životní styly, které jsou ekologicky příznivé tak, jak jsme si to ukázali výše. Jde o životní styly, kterým je vlastní ničím nevynucená střídmost a skromnost.

Dobrovolná skromnost v sobě slučuje pestrost a zelenost. Sociální vlídnost a ekologickou příznivost. Toto pojetí tedy vychází z hlubinné ekologie a vnímá tak člověka jako nedílnou součást biotického celku. Název tohoto konceptu je však mírně řečeno lehce zavádějící.

Ve skutečnosti se zde totiž nejedná o skromnost, ale o výběrovou náročnost. Lidé žijící v dobrovolné skromnosti kladou vysoké nároky na čistou vodu a čerstvý vzduch. Na zdravotnictví a veřejnou dopravu. Na maximální energetickou šetrnost a radost ze života (Kohák, 2000, s. 83).

Jednoduše řečeno zde jde o ty jedince, kteří dokáží být ve smyslu materiálního zajištění spokojeni s málem a minimalizují tak zatížení, které z jejich života společnosti a Zemi plyne. Dobrovolná skromnost tedy není o askezi a odříkání, ale spíše o radosti ze života namísto radosti z majetku.

V knize *Vlažní a Váhaví* si již i Librova uvědomuje, že asketické pojetí dobrovolné skromnosti tak, jak nám jej představila ve svém o deset let starším díle o pestrých a zelených úplně neodpovídá sociální realitě.

Proto přichází s revidovanou verzí, ve které již podobně jako tomu je u Erazima Koháka, vyzdvihuje luxusní charakter ekologicky příznivých životních stylů. Tento „nový luxus“ se skládá z šesti dimenzí. Jsou jimi čas, pozornost, prostor, klid, příroda a bezpečnost.

V rámci dimenze času žije luxusně ten, kdo má vždy možnost rozhodnout se, co ve svém volném čase bude dělat, kolik toho udělá a kde. V dimenzi pozornosti jde o omezení toho, co jedinec sám vidí, slyší, cítí a chce vědět. Jen tak totiž podle tohoto přístupu dochází k narůstání smyslových a myšlenkových schopností. Dimenze prostoru potom, v reakci na přeplnění životního prostoru jedince hmotnými statky, vyzdvihuje dostatek místa, který umožňuje svobodný pohyb. Dimenze klidu oceňuje

přepych toho, kdo se může vyhnout ruchu dopravního provozu, kvílení sirén, rachotu letadel a vrtulníků, hluku sousedství či ulice. Dimenze přírody vyzdvihuje život mimo rizika, která vycházejí z života v přeplněných, hlučných a často znečištěných městech. Luxusně tak žije ten, kdo svůj volný čas může trávit v přírodě. Poslední dimenzí je bezpečnost. Zde se hovoří o tom, že chce-li bohatý či privilegovaný člověk žít v bezpečí, jedinou cestou, jak toho dosáhnout, je izolovat se od ostatních lidí a tím od sebe sama (Librová, 2003, s. 54-56).

5.5. Shrnutí

V této kapitole jsme si představili koncept dobrovolné skromnosti Hany Librové, která jím reaguje na neustále postupující ekologickou krizi.

Podle Librové je dnešní člověk nesvobodný. Tato nesvoboda vychází z převažující orientace na nepřiměřenou materiálně orientovanou spotřebu. Tento člověk potom podléhá tlakům reklamy, neofilii a někdy i závisti.

Příčiny současné ekologické krize spatřuje Librová především v podobách lidské práce. Odkazuje se na myšlenky fyzika Christiana Schütze, který tvrdí, že konkrétní podoby lidské práce jsou přímou příčinou ekologické krize. Děje se tak proto, že člověk za pomoci energetických vstupů přeměňuje přírodu na výrobky a tím ji čím dál tím více pohlcuje a destruuje.

Destruktivní účinky lidské práce jsou potom vlastní především fyzické manipulativní činnosti, která je závislá na velkých vstupech energie, a která při dobývání zdrojů pro zajištění

svého chodu přímo či nepřímo radikálně proměňuje přírodní systémy.

Negativně na přírodu nepůsobí jednoduché ruční práce, práce nenáročné na energetické vstupy a materiál, práce řemeslné, práce zemědělské a práce nemanuálního charakteru. Librová zároveň v tomto kontextu vyzdvihuje aktivity, které na přírodu působí pozitivně. Hovoří zde o aktivitách ochránců přírody, kteří dle ní brání entropickému zániku světa.

Librová zároveň věří, že velkou roli v budoucím hledání řešení ekologické krize bude mít křesťanství. Je tomu tak proto, že křesťanství plní život člověka vyšším smyslem a pomáhá mu tak udržet si odstup od hmotných nároků.

V optice dobrovolné skromnosti je transgrese k věcem vytlačována transgresí orientovanou na symboly či na transgresi orientovanou k druhým lidem. Koncept dobrovolné skromnosti tak lze uplatnit na všechny životní styly, kterým je vlastní ničím nevynucená střídmost a skromnost.

Nicméně, jak jsme si ukázali u Koháka, zašla Librová v tomto ohledu možná až příliš daleko. Ukazuje se totiž, že to není skromnost, co motivuje jedince k ekologicky příznivému chování. Je to naopak výběrová náročnost.

Librová tak svůj koncept přehodnocuje a doplňuje jej o šest luxusních dimenzí. Těmito dimenzemi jsou čas, pozornost, prostor, klid, příroda a bezpečnost. Dobrovolná skromnost tak nově není o askezi a odříkání, ale spíše o radosti z luxusu, který člověku přináší ekologicky příznivý životní styl.

6. Kate Soper a Alternativní hédonismus

V Následující kapitole si představíme druhou z vybraných koncepcí trvale udržitelného životního způsobu. Jde o filozofickou koncepci alternativního hédonismu britské filozofky Kate Soper.

6.1. Kate Soper a příčiny selhávání současného spotřebního způsobu života

Soper, podobně jako Librová, svou koncepcí reaguje na selhávání dosavadního spotřebního způsobu života. Ukazuje, že se v současné době dostávají do centra zájmu problémy spojené s rozvojem a šířením konzumního způsobu života a jeho udržitelností. *„Spotřeba se stává sférou politického boje a prostorem, kde rozhodující vliv začínají mít nové formy demokratického zájmu, politické reprezentace, politické angažovanosti a symbolické reprezentace“* (Soper, 2014, s. 365).

V tomto posunu hrají velkou roli obavy ze zvětšující se ekologické krize, která byla bezpochyby do velké míry způsobená činností člověka a zároveň s tím se vynořuje obava lidí z toho, že musí žít ve světě, kde se upřednostňuje honba za materiálním požitkem, která nebere ohled na stále se zvětšující rozdíly mezi bohatými a chudými.

Jde o morální odpor proti utrpení a nespravedlnostem způsobených neoliberální ekonomickou politikou a zároveň o sílící obavu z negativních důsledků materiálně orientovaných způsobů života na spotřebitele samotné.

Podle Kate Soper však současné politické a korporátní elity odlišné ekonomické modely a koncepce prosperity neberou příliš v potaz (Soper, 2014, s. 366). Spíše se stavějí za zachování současné podoby spotřebního způsobu života a spásu hledají v technologickém vývoji, který zajistí pokračování ekonomické expanze za přírodě příznivějších podmínek.

Jakékoli omezení spotřebního způsobu života potom vidí jako věc nesmyslnou. Důvod je podle Soper poměrně zřejmý: *„Bezprostředním úkolem globálního trhu není lidský nebo environmentální blahobyt, ale multiplikace a diverzifikace „prostředků uspokojení“, díky nimž je možno generovat zisk“* (Soper, 2014, s. 367).

Přístupy, které by byly postaveny na životních stylech méně určených prací a ziskností totiž nejsou schopny zainteresovaným korporátním sektorům zajistit zisk, který by se byť jen blížil ziskům, které tato sféra má ze současného nastavení hospodářské politiky.

Přístupy založené na redukci a proměně současného spotřebního způsobu života by tak poškozovaly korporátní zájmy. Existuje zde tedy silná korporátní lobby, která brání přechodu k alternativním životním způsobům.

Současný ekonomický systém, tedy systém, který je postaven na tezi neustálého růstu, může vzkvétat pouze tehdy, když lidé neustále utrácí. Pro zajištění prostředků potřebných k zachování takové podoby osobní spotřeby pak lidé musí neustále pracovat, z čehož potom vyplývá, že mají stále méně volného času

pro sebe, z čehož potom dále vyplývá, že nastalou prázdnotu musí vyvažovat dalším nakupováním, a tak stále dokola.

6.2. Kate Soper a zodpovědné nakupování

Navzdory zmíněné korporátní lobby se však již v současné době stále častěji objevují známky měnícího se přístupu spotřebitelů k tomu, co nakupují. *„Už dnes si alespoň někteří spotřebitelé – etičtí zákazníci – začínají osvojovat „občanštější“ a zodpovědnější přístup k tomu, co nakupují“* (Soper, 2014, s. 368).

Etické nakupování a investování je znakem globálně zodpovědnějšího způsobu osobní spotřeby. Takovíto zákazníci se zajímají o to, co konzumují, odkud to pochází, za jakých okolností byl výrobek vyroben, jak vypadaly pracovní podmínky a práva těch, kteří jej vyrobili, či jak probíhala jeho přeprava.

Tento způsob spotřeby však může být podstatně nákladnější, než jeho současná nezodpovědná varianta, a tak se v této podobě šíří mezi spotřebiteli, kteří buď disponují jistými prostředky anebo mezi těmi spotřebiteli, kteří jsou ochotni svou spotřebu redukovat ve prospěch tohoto zodpovědnějšího přístupu.

Obecně se tak dá říci, že logika etického nakupování převrací osobní spotřebu zaměřenou na kvantitu ve spotřebu, která se soustředí spíše na kvalitu.

6.3. Kate Soper a spotřeba viníkem a nadějí zároveň

Podle Soper se současná převažující podoba spotřebního chování jeví jako jednoznačný viník, jenž je zodpovědný za postupující devastaci přírody a za masivní utrpení a nerovnost

(Soper, 2014). Na druhé straně však jen ze spotřeby může v dnešním individualizovaném světě vycházet řešení těchto potíží.

Podobně jako Librová i Soper si tak myslí, že změna ve spotřebním chování nemůže vycházet přímo ze strachu z ekologické krize. Musí jít o změnu, která primárně probíhá na úrovni hodnot a hodnotových orientací (Soper, 2014).

Alternativní hédonismus se tak k současné situaci nestaví pouze jako ke krizi. Spíše ji vnímá jako možnost, jak opustit způsob života, který je jednak ve svých důsledcích environmentálně zničující a jednak sebe sama popírající.

Toto sebepopření potom vychází z praktické nemožnosti dosáhnout štěstí a spokojenosti způsoby, jaké nám neoliberalní ekonomický systém nabízí. „*Alternativní hédonismus je postaven na předpokladu, že i kdyby byl současný konzumní životní styl trvale udržitelný, nezvyšuje lidské štěstí ani pocit spokojenosti*“ (Soper, 2014, s. 374).

Soper proto navrhuje přehodnocení současných představ o prosperitě, což je dle jejích slov ve shodě s poptávkou po opuštění HDP jakožto klíčového ukazatele životní úrovně. Navrhuje naopak užití měřítek, jakými jsou například Index lidského rozvoje (HDI) či Index trvale udržitelného ekonomického blahobytu (ISEW) (Soper, 2014). Tyto měřítka mají, na rozdíl od čistě kvantitativních ukazatelů HDP, daleko lépe zohledňovat skutečnou úroveň životní spokojenosti.

Zároveň je podle Soper důležité uvědomit si, že jsou k dispozici relativně přesvědčivé důkazy o tom, že mezi narůstajícím

pocitem štěstí a rovnějšími příjmy, existuje přímá souvislost. Pochopitelně se pak v tomto kontextu staví proti současné ekonomice založené čistě na růstu. Navrhuje naopak přechod k ekonomice malého či nulového růstu (Soper, 2014, s. 375-376).

Argumenty, kterými je alternativní hédonismus podložen, se do velké míry odlišují od ostatních kritických pohledů na spotřebu. Zaprvé je důležité, že, na rozdíl od pohledů, které kladou důraz na odříkání a askezi, alternativní hédonismus spíše sází na potěšení, které jedinec ze své spotřeby má. Zadruhé, alternativní hédonismus se rovněž odlišuje od těch kritik, které vycházejí z konceptů umělých a pravých potřeb.

Takový přístup se totiž podle Soper chová ke spotřebiteli paternalisticky a nedemokraticky (Soper, 2014). V kapitole věnované vývoji spotřebního chování jsme se již tomuto problému věnovali, a tak se k němu nyní již znovu nebudeme vracet. Alternativní hédonismus se na rozdíl od marxistické kritiky potřeb nesnaží prokázat, že spotřebitelé potřebují něco jiného, než co skutečně chtějí.

Cílem této koncepce naopak je uvažování nad hédonistickými touhami, které byly hybatelem proměn v prožívání a rovněž nad dopady, které tyto tužby mohou mít na vznik politického mandátu, díky němuž by bylo možné formulovat politiku sebekontroly, která je nutná k trvale udržitelnému způsobu života. „*Alternativní hédonismus je teorií, která se zabývá tím, co někteří spotřebitelé sami začínají zjišťovat o „anti-“ nebo „kontra-“ konzumeristických aspektech svých potřeb a preferencí*“ (Soper, 2014, s. 377).

Hlavním zájmem alternativního hédonismu tak jsou právě hédonistické aspirace, které podněcují změny v rovině každodenní zkušenosti. Argumenty alternativního hédonismu se rovněž stavějí proti dosavadnímu vnímání spotřebitelů, jakožto pasivních objektů tržní manipulace. Odvolávají se spíše na občanský orientovanou koncepci spotřebitelských potřeb například tak, jak jsme si to ukázali na příkladu etických spotřebitelů.

Alternativní hédonismus rovněž nepopírá složitost lidských potřeb, ať už jde o onu tolikrát proklínanou neofilií či o touhu po vzrušení, rozptýlení, sebevyjádření či po uspokojení sebelásky.

Soper si v tomto kontextu dobře uvědomuje, že uspokojení těchto potřeb lze dosáhnout nejnázem materiální cestou. „*Nicméně to, čeho dosáhneme nejsnadněji, není samozřejmě nutně také tím, co nás nejvíce naplní nebo uspokojí*“ (Soper, 2014, s. 381). Materialistické formy uspokojení však odvádějí pozornost spotřebitele od duchovnějších zájmů. Navíc nabízí spíše uspokojení než extázi a spíše smíření než transcendenci (Soper, 2014).

Důležitou roli v konceptu alternativního hédonismu rovněž hraje systém vzdělání. To je v současné době vnímáno převážně jako příprava na profesní život, což brání rozvoji takových kulturních zájmů, které by pomohli k přechodu na společnost, která je méně řízena prací.

Taková společnost by přitom, díky většímu množství volného času, přispěla k nárůstu uspokojení a seberealizace. Člověk by v takové společnosti měl mnohem více času sám pro sebe a své zájmy. Vzdělání by tak ze své podstaty mělo být podle Soper

vnímáno spíše jako cenná příprava pro život, než jako pouhý pomocník ve snaze dosáhnout na zaměstnání (Soper, 2014, s. 383).

6.4. Shrnutí

V této kapitole jsme se věnovali koncepci alternativního hédonismu anglické filozofky Kate Soper. Tato koncepce, podobně jako tomu je u dobrovolné skromnosti, je reakcí na sociální a ekologickou krizi, kterou způsobila současná převažující podoba spotřebního chování.

Soper hovoří o tom, že se neustále zvětšuje obava lidí jednak z postupující ekologické krize a jednak z toho, že musí žít ve světě, kde se upřednostňuje honba za materiálním požitkem v okamžiku, kdy se neustále zvětšují rozdíly mezi bohatými a chudými.

Na tomto pozadí se potom odehrává konflikt mezi novými přístupy ke spotřebnímu chování, které na tyto obavy odpovídají a současnou podobou hospodářské politiky, která se naopak snaží o zachování a další rozvoj současné podoby spotřebního chování.

Tuto situaci však Soper vnímá spíše jako šanci, než jako krizi. Soudí, že jediná smysluplná cesta, jakou se můžeme dostat ze současného neutěšeného stavu, vede skrze změnu podoby spotřebního chování.

Jako příklad uvádí etické zákazníky, kteří si osvojili zodpovědnější přístup k osobní spotřebě. Tento přístup je charakteristický tím, že se spíše než na kvantitu zaměřuje na kvalitu. Takto žijící lidé, tak nakupují méně a to méně nakupují

zodpovědně. Etičtí zákazníci chtějí dobře vědět, co stojí za statkem, který si pořizují.

Soper dále tvrdí, že alternativní hédonismus, na rozdíl od současné podoby spotřebního chování, hledá cestu, jak zastavit postupující ekologickou krizi na jedné straně a snižování lidského štěstí a spokojenosti na straně druhé.

Alternativní hédonismus tak je teorií, která se zabývá tím, co někteří spotřebitelé začínají sami zjišťovat o pozadí svých jinak než materiálně orientovaných spotřebních strategiích.

Z toho vyplývá, že hlavním zájmem alternativního hédonismu jsou hédonistické aspirace spotřebitelů, které potom vyvolávají změny v rovině každodenní zkušenosti.

Důležitou roli v konceptu alternativního hédonismu rovněž hraje systém vzdělávání. To by se mělo proměnit tak, aby místo přípravy na profesní práci, bylo spíše přípravou pro zodpovědný život. Výsledkem takového vzdělávacího systému by potom byla společnost, která je méně řízena profesními zájmy.

Díky většímu množství volného času by tak taková společnost přispěla k nárůstu uspokojení a seberealizace. Člověk by v takové společnosti měl mnohem více času sám pro sebe a své zájmy.

7. Dobrovolná skromnost a Alternativní hédonismus

V této kapitole se budeme věnovat srovnání dvou trvale udržitelných životních způsobů, které jsme si představili na předchozích stránkách.

7.1. Odpověď na sociální a ekologickou krizi

Obě dvě koncepce jsou odpovědí na postupující ekologickou a sociální krizi. Autorky se rovněž do velké míry shodují na příčinách těchto krizí.

Pro obě je na vině současná převažující podoba spotřebního chování. Z toho vyplývají důsledky, které můžeme v zásadě rozdělit do dvou vzájemně propojených oblastí.

Zprvé je můžeme pozorovat v postupující devastaci přírodních ekosystémů, které padají za oběť přímému či nepřímému působení člověka.

Tato devastace odpovídá na potřeby rozbujelého materiálně orientovaného životního způsobu. Tento životní způsob podléhá logice trvalého růstu lidského blahobytu a tím i potřeb. Funguje zde tedy logika, kterou jsme si ukázali v kapitole o ideových zdrojích současné hospodářské politiky.

Není tedy žádným překvapením, že aby takto pojatý ekonomický systém dokázal odpovídat na zvyšující se poptávku po materiálních statcích, kterou ostatně sám skrze rozličné marketingové strategie vyvolává, potřebuje k tomu neustále více a více zdrojů.

Zadruhé je můžeme vidět v oblasti sociální. Jednak v tom, že se neustále rozevírají nůžky mezi bohatými a chudými, což se jeví zvláště nevkusně v okamžiku, kdy lidská společnost jako celek prokazatelně neustále bohatne. A jednak v tom, že současný převažující životní styl není schopen spotřebitelům nabídnout to, co jim slibuje.

Růst materiálního blahobytu nepřináší spotřebitelům slíbené pocity štěstí. Je tomu dokonce právě naopak. Současný spotřebitel bloudí v Komenského labyrintu bez šance na spočinutí. Materiálně orientované životní styly totiž stav spočinutí již z logiky svého fungování neznají a nemohou znát.

Výsledkem je to, že se postupně zvětšuje počet lidí, kteří současnou podobu spotřebního chování odmítají. Tito lidé pak hledají alternativy k tomuto, z hlediska saturace potřeb bezúspěšnému a z hlediska drancování přírody bezohlednému, kvaltování.

7.2. Rozdílné pojetí práce

Pokud tedy jde o otázku příčin současné sociální a ekologické krize, nalezneme u obou autorek shodu. Trochu jiný obrázek se nám ukáže, podíváme-li se na to, jaké problémy autorky vidí v oblasti práce.

Hana Librová se na práci dívá především jako na zdroj potencionálního nebezpečí pro přírodní ekosystémy. Hlavní obavu potom má z fyzické manipulativní práce, která je náročná na energetické vstupy a na materiál.

Naději naopak vkládá v jednoduché ruční práce, práce nenáročné na energetické vstupy a materiál, práce řemeslné, práce zemědělské a práce nemanuální. Zvláště pozitivní jsou potom podle Librové práce, které směřují za obnovou a záchovou přírodních ekosystémů.

V tomto pojetí práce je tedy patrné autorkou preferované tendování ke skromnosti a tím k umenšování ekologické zátěže. Společnost, která by byla postavena na takto pojeté práci, by se tak musela vzdát velké části svého průmyslu.

Z toho vyplývá poměrně podstatná otázka. Jakým způsobem by se v takové společnosti rozvíjela věda? V současné situaci si lze jen těžko představit další rozvoj vědy bez nových technologií. Tyto nové technologie jsou přitom jasným výdobytkem fyzické manipulativní činnosti náročné na energie a zdroje, tedy činnosti, která je vlastní právě průmyslové výrobě. Na rozvoj vědy by tedy taková společnost musela rezignovat.

Nicméně tím problémy s vědou v takovéto společnosti nekončí. Problém by totiž nebyl jen s jejím rozvojem. Obrovským problémem by pro takto pojatou společnost bylo vůbec samotné udržení její současné úrovně.

Každá technologie časem stárne a přichází postupně o svůj výkon tak dlouho, až se nakonec stane k práci nepoužitelnou. Zde by nastal pro takovouto společnost další velký problém. Jednoduše by nebyla schopna vyřazené technologie nahradit. Opět by totiž narazila na neexistenci průmyslu, který je jako jediný schopen takovéto technologie člověku zajišťovat.

Důsledky by pro takovou společnost mohly být katastrofální. Sice by se jí podařilo vyřešit problém ekologického zatížení způsobeného průmyslem, ale na druhé straně by v o to větší míře vyvstaly problémy sociální. Nehledě na to, že je vůbec otázka, jakým způsobem by se taková společnost vyrovnávala se současnými civilizačními a ekologickými riziky.

Takto skromná společnost by musela mimo jiné rezignovat například na současnou podobu zdravotního zabezpečení. Důvody proč by to musela udělat, jsou stejné, jako u problému s rozvojem vědy. Obdobně bychom mohli pokračovat prakticky v každé oblasti lidské činnosti, kde se nějakým způsobem zachází s technologiemi.

Jistě se lze bavit o podobách jeho energetického a materiálního zajištění. Určitě se lze legitimně tázat po tom, zda skutečně potřebujeme tak rozsáhlou průmyslovou základnu, jakou máme dnes. Odpověď by nejspíše zněla – ne, protože tato základna do velké míry odpovídá na požadavky současné podoby spotřebního chování. Ale rozhodně nejde pochybovat o tom, že některá průmyslová odvětví, a shodou okolností jde převážně o odvětví na energie a materiál nejnáročnější, prostě ke svému životu potřebujeme.

Kate Soper se na problém práce dívá z odlišného úhlu pohledu. Problém současného pojetí práce vnímá spíše na úrovni zmenšujícího se objemu volného času.

Současný ekonomický systém postavený na tezi nekončícího růstu může tento růst zajistit jen za podmínky, že budou lidé utrácet. Aby mohli utrácet, musí lidé čím dál tím více pracovat a proto, že čím dál více pracují, musí čím dál více utrácet,

čímž si vynahrazují volný čas, který svým pracovním vytížením ztratili.

Řešení je podle Soper v podstatě docela jednoduché. Ekonomický systém by se měl proměnit tak, aby lidé mohli pracovat méně a měli tak více volného času. Výsledkem většího objemu volného času by potom byl odklon od dnes převažující materiální orientace spotřebního chování.

Lidé by totiž najednou získali mnohem více času pro sebe a své zájmy. Převažující orientace na transgresi k věcem by se tak překlopila v transgresi orientovanou k symbolům, k druhým lidem a k sobě samému. Výsledkem této proměny by potom bylo jednak snížení ekologického zatížení a jednak nárůst sociálního citění.

Kate Soper se tak podle mě s problémem současného pojetí práce vyrovnává mnohem lépe, než Hana Librová. Na rozdíl od Hany Librové by totiž její pojetí bylo ve svých důsledcích skutečně „pestré a zelené“.

Řešení Hany Librové je naproti tomu pouze zelené. Její skromná společnost by nemohla být pestrá proto, že práce, které vyzdvihuje, jsou časově, s výjimkou nemanuálních prací, povětšinou velmi náročné, a proto by lidem neposkytovaly dostatečný prostor pro seberealizaci ve volném čase.

Librová si je tohoto problému podle mě dobře vědoma a ostatně i proto tolik ve své teorii pracuje s křesťanstvím. Křesťanství zde totiž může suplovat roli volného času v tom smyslu, že to bude právě ono, kdo bude nabízet lidem onen tolik potřebný přesah.

Spoléhat takto na náboženské koncepty je však podle mě poměrně ošidné. Hlavní problém vidím v tom, že rozhodně ne všichni lidé mají potřebu dosahovat vyššího smyslu skrze náboženské myšlenky a systémy. Dnešní individualizovaný jedinec spoléhá ve svém rozvoji spíše sám na sebe. Ostatně i to je jeden z důvodů současné krize, jak jsme si ukázali v předchozích kapitolách.

Navíc je poměrně známý fakt, že počet křesťanů v Evropě a Severní Americe, tedy v zemích hospodářsky nejvyspělejších, neustále stagnuje. Je tak vůbec otázkou, nakolik jsou představy Librové o úloze křesťanství v řešení současné ekologické a sociální krize opodstatněné.

7.3 Spotřeba jako jediná naděje

Obě autorky dále shodně tvrdí, že jediná cesta, která má šanci na úspěch v boji se současnou nedobrou situací, spočívá v proměně hodnot a hodnotových orientací samotných spotřebitelů.

Hana Librová v tomto kontextu původně hovoří o tom, že pozitivní změnu mohou přinést jen takové životní styly, kterým je vlastní ničím nevynucená střídmost a skromnost.

Nicméně lety svůj koncept přepracovává a dodává mu šest luxusních dimenzí. Jde o dimenze času, pozornosti, prostoru, klidu, přírody a bezpečnosti. Tímto veletočem konečně odhaluje, že lidé žijící na první pohled střídme a skromně tak činí proto, že mít méně je pro ně volba spíše luxusní. Touto cestou se totiž stávají méně existenčně závislí na společnosti na jedné straně a získávají tak více prostoru a času na druhé straně.

Obdobně je tomu u alternativního hédonismu Kate Soper. Ta se přímo vymezuje proti tomu, aby byl alternativní hédonismus brán jako koncepce, které je vlastní askeze a odříkání.

Principem alternativního hédonismu je naopak sázka na potěšení, které ze své spotřeby jedinec má. Toto potěšení potom vychází hned z několika zdrojů.

V první řadě vychází z toho, že se aktivita takového jedince přesouvá do oblastí, ve kterých lze, na rozdíl od primárně materiálně orientovaných aspirací, dosáhnout uspokojení.

Vedle možnosti uspokojit své potřeby potom alternativní hédonismus jedinci rovněž otvírá možnosti k přesahování sebe sama a k seberealizaci.

Dalším významným zdrojem potěšení, které alternativní hédonismus nabízí, je silný pocit sociální sounáležitosti s ostatními členy společnosti.

7.4. Dobrovolná skromnost a Alternativní hédonismus jako politický program

Poslední oblastí, kterou budeme u obou konceptů porovnávat, je oblast občanského aktivismu, na který obě koncepce spoléhají, jakožto na zdroj tolik potřebné sociální změny.

Hana Librová ve svém konceptu vychází do značné míry z hlubinné ekologie Arneho Næsse. Vnímá tak člověka jako člena

biotické pospolitosti. Jako spoluobčana všech živých organismů na planetě Zemi.

Člověk zde potom díky svému ekologickému vědomí hraje v podstatě roli právního zástupce němé přírody. Takto pojatý občanský aktivismus tak doufá, že skrze sjednocující prvek ochrany přírody, což je v zájmu nás všech, dojde k větší sounáležitosti i mezi lidmi samotnými.

To bude umožněno především tím, že dojde k decentralizaci státní správy a rozhodovací pravomoci tak získají lokální charakter. Na lokální úrovni potom bude hrát velkou roli to, že lidé získají možnost více ovlivňovat běh věcí, který je obklopuje. Tím dojde k většímu občanskému uvědomění a touto cestou potom k oné zmíněné větší sounáležitosti.

Občanský aktivismus ležící v jádru konceptu dobrovolné tedy vychází převážně ze snahy o zlepšení vnějších podmínek skrze aktivity, které směřují k záchově a obnově přírodních ekosystémů. Jde tedy o aktivismus, který bychom si mohli popsat jako zelený. Otázkou ovšem zůstává, nakolik je na takovýto aktivismus společnost ochotna reagovat.

Kate Soper nám v tomto bodě nabízí pohled, který je ve svých důsledcích podle mě mnohem lépe aplikovatelný do reality.

Je tomu tak především proto, že se neomezuje čistě na zelenou politiku. Ta tvoří jen jeden z jejích pilířů. Mezi její další oblasti zájmu můžeme zařadit oblast ekonomickou. Na tomto poli má alternativně hédonistický aktivismus ambici vytvářet opozici soudobé ekonomické nadvládě.

Další oblastí, ve které chce alternativní hédonismus občansky působit, je oblast kulturní politiky. Tato politika by měla za cíl podpořit změny v estetickém vnímání a v etickém chování. Kate Soper tímto sleduje kulturní renesanci, která by v průběhu let přetvořila spotřební sensibilitu.

To by potom mělo za důsledek, že současná podoba spotřebního chování, která je dnes představována jako neodolatelná a jediná možná, by se touto cestou byla odhalena jako omezující a statky, o které lidé dříve usilovali, by poté byly vnímány jako zbytečné a z estetického hlediska takřka bezcenné.

Poslední oblastí, ve které by měl alternativně hédonistický občanský aktivismus působit, je oblast vzdělávání. Zde by se měl postavit představě vzdělávání jako přípravě pro profesní život. Takto pojaté vzdělávání totiž brání rozvoji rozmanitějších kulturních aspirací. Občanský aktivismus by se na této rovině měl snažit o to, aby se logika vzdělávání pro profesní život překlopila do logiky vzdělávání pro život.

7.5. Shrnutí

V této kapitole jsme srovnávali dobrovolnou skromnost Hany Librové s alternativním hédonismem Kate Soper. Srovnání jsme prováděli ve čtyřech oblastech.

První oblastí, kterou jsme porovnávali, bylo pozadí, na které autorky svými koncepcemi reagují.

V této oblasti jsme u obou autorek našli shodu. Obě shodně tvrdí, že za sociální a ekologickou krizí stojí současná podoba spotřebního chování, ve které převažuje materiální orientace.

Negativní dopady této orientace můžeme podle obou autorek vidět jak v postupující devastaci přírodních ekosystémů, které padají za oběť logice trvalého růstu lidského blahobytu a tím i potřeb, tak v oblasti sociální.

Zde krize vychází z nenaplnění slibu, který spotřebitelům dala současná převážně materiálně orientovaná společnost. S rostoucím materiálním blahobytem totiž pocit štěstí a uspokojení nepřichází a ani z logiky věci přijít nemůže.

Spotřebitelé se tak cítí mírně řečeno podvedeni a začínají pátrat po jiných formách životních stylů. Po formách, které jim pomohou dosáhnout nejen uspokojení a štěstí, ale zároveň jim umožní něco navíc. Vytvoří jim prostor pro seberealizaci. Mezi takové životní styly můžeme obě koncepce s klidným srdcem zařadit.

Druhou oblastí, kterou jsme porovnávali, byla oblast práce. Zde jsme u autorek narazili na rozdílný přístup.

Hana Librová se na práci dívá především jako na zdroj potenciálního nebezpečí pro přírodní ekosystémy. Největší obavu potom má z fyzické manipulativní činnosti, které je vlastní vysoká energetická a materiální náročnost.

Tyto činnosti bychom měli podle Librové opustit, protože výraznou mírou zvyšují riziko entropie. Činnosti, které k entropii

nepřispívají, jsou potom podle Librové jednoduché ruční práce, práce nenáročné na energetické vstupy a materiál, práce řemeslného a zemědělského charakteru a práce nemanuálně orientované.

V tomto bodě jsem vyjádřil jisté pochyby nad myšlenkou společnosti, ve které hraje průmysl malou anebo rovnou žádnou roli. Ukázal jsem, že taková společnost by měla velký problém jak dalším rozvojem, tak vůbec s udržením již existujících standardů.

Kate Soper se potom na problém práce dívá z poněkud odlišného pohledu. Problém současného pojetí práce vnímá spíše na úrovni nízkého a dále se snižujícího objemu volného času.

Soper ukazuje, že současný ekonomický systém je do velké míry na nízkém objemu volného času závislý. Jen tak totiž může spotřebitele motivovat k větší a větší spotřebě, protože ti si právě skrze osobní spotřebu vynahrazují málo času pro sebe a své zájmy.

Řešení tohoto problému je podle Soper vcelku snadné. Ekonomický systém by se měl proměnit tím způsobem, aby lidé mohli pracovat méně a získali tak větší množství času pro seberealizaci. Výsledkem této proměny by potom bylo snížení ekologické zátěže a nárůst sociálního cítění.

Třetí oblastí, ve které jsme oba koncepty porovnávali, byla oblast řešení současné sociální a ekologické krize. V tomto bodě jsme se u obou autorek opět setkali se shodou.

Obě autorky se shodují v tom, že jediná smysluplná cesta ze soudobých sociálních a ekologických potíží, musí vycházet z proměny hodnot a hodnotových orientací samotných spotřebitelů.

Vezmeme-li v úvahu koncept dobrovolné skromnosti doplněný o luxusní dimenze, zjistíme, že se takto upravená dobrovolná skromnost do velké míry s pojetím alternativního hédonismu do velké míry překrývá.

Obě koncepce vychází z toho, že v okamžiku, kdy spotřebitel opustí převážně materiálně orientovaný životní styl, přesouvá se jeho aktivita do oblastí orientovaných nemateriálně. Do oblastí, které mu jsou schopny nabídnout dosáhnutí uspokojení.

Shoda je rovněž v tom, že obě koncepce otevírají jedinci možnosti, které mu umožňují nastoupit cestu seberealizace.

Posledním významným zdrojem potěšení, které mohou shodně obě koncepce spotřebiteli nabídnout, je oblast sociální sounáležitosti, která se před ním při přistoupení na tyto alternativní životní styly otevírá.

Čtvrtou a zároveň poslední oblastí, ve které jsme obě koncepce porovnávali, byla oblast občanského aktivismu, na který obě koncepce spoléhají jako na zdroj potřebné sociální změny.

Hana Librova ve svém konceptu do značné míry vychází z hlubinné ekologie Arneho Næsse. Takto pojatý občanský aktivismus vychází z role člověka jako člena biotické společnosti. Člověk tak v tomto pojetí hraje roli právního zástupce němé přírody.

Tento typ občanského aktivismu doufá, že prvek ochrany přírody bude hrát roli sjednotitele a povede tak k větší sounáležitosti mezi lidmi samotnými. Takto pojatý aktivismus jsme si pojmenovali jako zelený.

Kate Soper přichází z mnohem komplexnější představou. Úkoly alternativně hédonisticky orientovaného občanského aktivismu spatřuje ve třech základních oblastech.

Jde o oblast ekonomickou, kde by měl alternativně hédonistický aktivismus hrát roli opozice soudobé ekonomické nadvládě. Dále jde o oblast kulturní politiky, kde by měl aktivismus podpořit změny v estetickém a etickém chování. Poslední oblastí, ve které by měl tento aktivismus působit, je oblast vzdělávání. Zde by se měl takto pojatý aktivismus postavit představě vzdělávání podléhající logice profesní přípravy a namísto toho by se měl snažit o přesun zájmu k vzdělávání pro život.

8. Dobrovolná skromnost a Alternativní hédonismus v sociální realitě

V poslední kapitole se již podíváme na to, zda se prvky dobrovolné skromnosti a alternativního hédonismu objevují v sociální realitě a pokud ano, pak v jakých podobách. Prvky, které budeme sledovat lze rozdělit do tří základních oblastí. Zkoumat tak budeme oblast nakupování, oblast dopravy a oblast módy. V každé z oblastí si ukážeme dva vybrané příklady aktivit spadající do námi představených koncepcí.

První oblastí, kterou se budeme zabývat, je oblast nakupování. Charakteristikou obou koncepcí, o kterých jsme hovořili, je důraz na zodpovědné nakupování. Pojdme se tedy spolu podívat na pár příkladů tohoto přístupu k nakupování.

Příkladem, který musíme jednoznačně zmínit na prvním místě je tzv. Fair trade. Jedná se o organizované sociální hnutí a tržní přístup, který usiluje o zodpovědný přístup k producentům v zemích třetího světa a propagaci udržitelných koncepcí životního způsobu

Hnutí prosazuje platbu tzv. spravedlivých cen za produkty. Spravedlivá cena pokrývá náklady na produkci nebo výrobu a na důstojný život pěstitelů nebo řemeslníků a jejich rodin. V certifikaci Fairtrade existuje institut tzv. minimální výkupní ceny, ke které se přidává ještě fairtradová sociální prémie určená především na rozvoj komunit. Pokud cena na trhu převyšuje minimální výkupní cenu, dostane pěstitel tento rozdíl na konci sklizně doplacen.

Zároveň s tím se fair trade snaží o dodržování sociálních a environmentálních standardů při produkci široké škály komodit. Šestici nejprodávanějších fair traidových produktů tvoří čaj, káva, kakao, banány, bavlna a cukr.

Dalším příkladem, který v tomto kontextu zmíníme je tzv. Slow Food. Jedná se o neziskové eko-gastronomické sdružení, které bylo založeno jako odpor proti masivně se šířícímu stravování ve stylu fast-food, průmyslové velkovýrobě potravin a standardizaci jejich chuti.

Slow Food se zároveň staví proti stále se zrychlujícímu životnímu tempu, mizení místních gastronomických tradic a slábnoucímu zájmu lidí o to, jaké jídlo jedí, odkud toto jídlo pochází, jak chutná a jak jeho konzumace ovlivňuje okolní svět.

Další z důležitých aktivit Slow Food jsou projekty zaměřené na ochranu a zachování biodiverzity, proto podporuje a iniciuje projekty zaměřené na ochranu živočišných druhů, a rostlinných odrůd, na udržování tradiční potravinářské výroby a zpracování potravinářské produkce podle tradičních historických metod.

Druhou oblastí, na kterou se podíváme, bude oblast dopravy.

Trendem urbánního plánování v Evropě je v posledních letech důraz na princip udržitelnosti a ohleduplnosti k životnímu prostředí. Zklidňování a odklon dopravy z městských center se tedy stává cílem stále většího počtu velkých měst.

Tyto snahy lze podpořit motivací k pěší chůzi a k jízdě na kole. O tom, že se cyklistická doprava stává evropskou dopravou budoucnosti, svědčí i to, že se třicet devět evropských měst (např. Brusel, Kodaň, Mnichov, Basilej či Krakow) zavázalo v roce 2009 při podpisu tzv. Bruselskou chartu. V ní se zavazují, že do roku 2020 dosáhnou 15% podílu cyklistů na dopravě do roku 2020.

European Green City Index z roku 2009 uvádí, že nejdále v tomto trendu postoupil Stockholm, kde 68% obyvatel dojíždí do práce na kole anebo chodí pěšky. V tomto kontextu se podívejme ještě na Kodaň. Město si vytklo za cíl stát se cyklistickou metropolí světa. Do roku 2015 chce zvýšit počet lidí, kteří pravidelně

používají kolo na cesty do školy nebo do práce ze současných 36% na 50%. Kodaň je pro nás zajímavá i proto, že se jedná o město, s kterým se snaží spolupracovat české ministerstvo dopravy a její metody tak mohou být pro česká města cennou inspirací. To si myslí také české ministerstvo dopravy, které pořádá pravidelné cyklokonference, na kterých experti z Dánska předávali své know-how, jak obyvatele k městské cyklistice motivovat.

Druhým příkladem, na který se v tomto kontextu zaměříme, je tzv. car-sharing. Car-sharing je o sdílení automobilů více lidmi, kterým by se kvůli malé frekvenci využívání nevyplatilo vlastnit a provozovat automobil samotným.

Může být provozován jak formou oficiálního, tak neoficiálního sdružování lidí, kteří se pak stávají spoluvlastníky automobilů, tak formou podnikatelskou, tedy službami veřejných půjčoven automobilů.

Sdílení aut slučuje některé výhody individuální dopravy s některými výhodami veřejné dopravy. Pro uživatele to tak může znamenat, že se mu oproti provozování vlastního vozidla sníží investiční a provozní výdaje. Zároveň s tím takový uživatel pomáhá snižovat objem dopravy ve městech a tím přispívá k umenšení ekologické zátěže.

Další oblastí, na kterou se zaměříme, bude oblast módy. V předcházejících kapitolách jsme hovořili o tom, že se v oblasti módy objevuje nutnost neustále obnovy certifikace módnosti. Pojdme se nyní podívat na trendy, které na tento jev odpovídají z pozic vlastních koncepcím udržitelného životního stylu.

Prvním trendem, který si v tomto kontextu zmíníme, bude tzv. Slow Fashion. Slow Fashion je reakcí na masovou nadprodukcí ekologicky a eticky zatíženého oblečení. Navazuje na hnutí Slow Food a její popularita je momentálně nejsilnější v západní Evropě, Japonsku a ve Spojených státech. První ostrůvky pomalé módy se potom objevují i u nás.

Trend Slow Fashion odpovídá na módu, která je masově produkována v zemích třetího světa a následně distribuována po celé zeměkouli. V českých pobočkách nadnárodních řetězců, se tak český spotřebitel může setkat naprosto se stejným oblečením, jako spotřebitel ve Spojených státech, Francii nebo v Číně.

Toto oblečení stojí jen pár set korun a jejich kvalita a design spotřebiteli poslouží maximálně půl roku. Jsou totiž ušité podle krátkozrakých masových trendů a při jejich výrobě se nepočítá s tím, že by spotřebiteli měli vydržet déle než jednu sezónu.

Kromě toho, že je z velké části šijí dělnice v pro nás těžko představitelných podmínkách, jejich výroba znečišťuje životní prostředí a spotřebovává velké množství přírodních zdrojů, od vody až po fosilní paliva. To je dané nejen způsobem výroby, ale také tím, že tyto oděvy běžně za svými koncovými spotřebiteli cestují v lodních kontejnerech přes půl světa.

Zpomalit pak můžete mnoha způsoby: můžete nakupovat jen to, co opravdu potřebujete a co vám vydrží, preferovat bio a lokální zboží, zajímat se o způsob výroby a nekupovat neekologicky a neeticky vyrobené věci, recyklovat obnošené kousky.

Posledním trendem, o kterém budeme v tomto kontextu hovořit, je tzv. udržitelné oblečení. To je něčím samozřejmým především ve Spojených státech a ve Švédsku. Nalezneme tam specializované obchody pouze s ekologicky vyrobenou módou.

Podíváme-li se na to, kdo si kupuje toto bio a eko oblečení, zjistíme, že se jedná o naše staré známé etické zákazníky. Ti přemýšlí nad tím, jaký bude mít jejich nákup dopad na jejich okolí.

Při produkci oblečení z bio materiálů nejsou zemědělci v zemích třetího světa nuceni pracovat na plantážích v nelidských podmínkách. Rovněž dětská práce je nepřijatelná. Pracovníci navíc dostávají za svou práci slušný plat, ze kterého jsou schopni žít, nikoliv jen přežít.

Bio a eko produkce navíc nezatěžuje životní prostředí žádnými nadbytečnými chemikáliemi. Například při pěstování konopí, které se v bio módě často zpracovává, nejsou použita žádná hnojiva, ani pesticidy. Navíc tyto rostliny vyžadují jen málo vody a pomáhají s obnovou kvality půdy.

Toto oblečení pochází vždy z přírodních materiálů. Dávno již ale neplatí, že by zákazníka čekaly výrobky bez tvaru, bez barvy, bez potřebné kvality. V současnosti se zpracovávají nejrůznější materiály od tradiční bavlny, přes konopí, bambus, až po celulózu získávanou ze dřeva nebo ramie, což je čínská kopřiva.

Takto lze vyrobit prakticky jakékoliv oblečení, přes trička, ponožky, dětské pleny až po večerní šaty či zimní kabáty. Do světa udržitelného oblečení navíc začínají vstupovat i značky.

Spotřebitel, který rád sleduje módní trendy tak nepřijde ani v tomto případě zkrátka.

8.1. Shrnutí

V této kapitole jsme si ukázali některé dílčí projevy dobrovolné skromnosti a alternativního hédonismu tak, jak se objevují v sociální realitě. Sledovali jsme tři základní oblasti. Oblast nakupování, oblast dopravy a oblast módy.

V oblasti nakupování jsme hovořili o dvou typech odpovědného nakupování. O Fair trade a o Slow Food.

Fair trade jsme si ukázali jako organizované sociální hnutí a tržní přístup, který usiluje o zodpovědný přístup k producentům v zemích třetího světa. Zároveň s tím se Fair trade zabývá propagací udržitelných koncepcí životního způsobu.

Důležitým prvkem Fair trade je spravedlivá cena. Spravedlivá cena pokrývá náklady na produkci nebo výrobu a na důstojný život pěstitelů nebo řemeslníků a jejich rodin. V certifikaci Fairtrade existuje institut tzv. minimální výkupní ceny, ke které se přidává ještě fairtradová sociální prémie určená především na rozvoj komunit.

Druhým typem odpovědného nakupování, které jsme si představili, byl koncept Slow Food. Jde o eko-gastronomické sdružení, které bylo založeno jako odpor proti masovému stravování ve formě fast-food, průmyslové velkovýrobě potravin a standardizaci jejich chuti.

Slow Food se zároveň staví proti stále se zrychlujícímu životnímu tempu, mizení místních gastronomických tradic a slábnoucímu zájmu lidí o to, jaké jídlo jedí, odkud toto jídlo pochází, jak chutná a jak jeho konzumace ovlivňuje okolní svět.

Dalšími aktivitami Slow Food jsou projekty zaměřené na ochranu a zachování biodiverzity, na udržování tradiční potravinářské výroby a zpracování potravinářské produkce podle tradičních historických metod.

Druhou oblastí, na kterou jsme se podívali, byla oblast dopravy.

Ukázali jsme si, že hlavním trendem urbánního plánování v Evropě je v posledních letech důraz na princip udržitelnosti a ohleduplnosti k životnímu prostředí.

Vůdčí myšlenkou takovýchto plánů je rozvoj cyklistiky. O tom, že se cyklistická doprava stává evropskou dopravou budoucnosti, jsme se mohli přesvědčit při pohledu na Bruselskou chartu. Tu v roce 2009 podepsalo třicet devět evropských měst. V ní se zavazují, že do roku 2020 dosáhnou 15% podílu cyklistů na dopravě do roku 2020.

Druhým příkladem, na který jsme si ukázali, byl car-sharing. Představili jsme si jej jako trend, který je o sdílení automobilů více lidmi, kterým by se kvůli malé frekvenci využívání nevyplatilo vlastnit a provozovat automobil samotným.

Car sharing může být provozován jak formou oficiálního, tak neoficiálního sdružování lidí, kteří se pak stávají spoluvlastníky

automobilů, tak formou podnikatelskou, tedy službami veřejných půjčoven automobilů.

Výhody sdílení aut nejsou jen na úrovni uživatele. Zároveň s tím takový uživatel pomáhá snižovat objem dopravy ve městech a tím přispívá k umenšení ekologické zátěže.

Poslední oblastí, kterou jsme se zabývali, byla oblast módy. Zde jsme si představili dva trendy. Šlo o Slow Fashion a o Udržitelné oblečení.

Slow Fashion je reakcí na masovou nadprodukcí ekologicky a eticky zatíženého oblečení. Trend Slow Fashion odpovídá na módu, která je masově produkována v zemích třetího světa a následně distribuována po celé zeměkouli.

Trend Slow Fashion je o nakupování jen toho, co opravdu spotřebitel potřebuje a co mu vydrží. Takový spotřebitel potom preferuje bio a lokální zboží, zajímá se o způsob jeho výroby a nekupuje neekologicky a neeticky vyrobené věci. V této optice je rovněž důležité recyklovat obnošené kousky.

Posledním trendem, o kterém jsme hovořili, bylo Udržitelné oblečení. Viděli jsme, že toto oblečení si kupují především etičtí zákazníci. Ti přemýšlí nad tím, jaký bude mít jejich nákup dopad na jejich okolí.

Při produkci Udržitelného oblečení nejsou zemědělci v zemích třetího světa nuceni pracovat na plantážích v nelidských podmínkách. Rovněž dětská práce je nepřijatelná. Pracovníci navíc

dostávají za svou práci slušný plat, ze kterého jsou schopni žít, nikoliv jen přežít.

Bio a eko produkce navíc nezatěžuje životní prostředí žádnými nadbytečnými chemikáliemi. Toto oblečení pochází vždy z přírodních materiálů. Dávno již ale neplatí, že by zákazníka čekaly výrobky bez tvaru, bez barvy, bez potřebné kvality.

Závěr

Cílem této práce bylo představit Dobrovolnou skromnost a Alternativní hédonismus jako životaschopné životní způsoby. Jako životní způsoby, které na rozdíl od materiálně orientovaných životních způsobů mohou splnit to, co nám slibují.

Materiálně orientovaný životní způsob nám sliboval, že když budeme pěkně spotřebovávat materiální statky, náš blahobyt neustále poroste a s tím poroste i pocit životního štěstí a uspokojení.

Stal se však pravý opak. Materiálně orientovaný životní způsob začal pocit štěstí snižovat. Důvod, proč tomu tak je, totiž vězí v samotném základu takto orientovaného životního způsobu. Transgrese namířená k věcem nám nikdy žádný pocit štěstí a uspokojení nepřinese, jednoduše nemůže. Po uspokojení jedné materiální potřeby na její místo skočí nová a tak dále.

Zároveň s tím se materiálně orientovaný životní způsob stal příčinou postupující ekologické krize. A svým typicky nezodpovědným způsobem ohrozil přímo naši existenci.

Nalézt uspokojení v takovém životním způsobu je tak asi stejně pravděpodobné, jako že dojdete na konec nekonečna.

Naproti tomu u obou alternativních koncepcí tomu je zásadně jinak. Zaprvé tomu tak je proto, že na naplnění jejich slibů se musíme podílet sami ve smyslu zodpovědné spotřeby.

Takto pojatá spotřeba tak převrací logiku kvantity v logiku kvality. Námi představené životní způsoby tak mají nepopíratelně luxusní charakter a nabízejí nám to, po čem nejvíce toužíme.

Tím je čas. Čas pro nás samotné, čas pro naše koníčky, čas pro cokoli se nám jen zamane. Otvírá se nám tak obrovské volné pole působnosti a je jen na nás, jak s ním naložíme. To je možné proto, že námi představené životní způsoby nevyžadují časově náročnou práci.

Důležité rovněž je, že Dobrovolná skromnost a Alternativní hédonismus zvyšují občanské uvědomění a otvírají cestu k ekologičtějšímu způsobu života na jedné straně a důstojnějšímu sociálnímu soužití na straně druhé.

I přes všechny nepopíratelné výhody, i přesto, že se s jejich aplikacemi setkáváme v nejrůznější podobě již dnes, jsou Dobrovolná skromnost a Alternativní hédonismus spíše životními způsoby budoucnosti. A je především na nás samotných, aby se jejich vize staly skutečností.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Kubanek Jan

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie a andragogiky FF
UP

Název práce: Dobrovolná skromnost a Alternativní hédonismus

Počet znaků: 110 855

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 20

Klíčová slova: spotřeba, reklama, soutěživá spotřeba, potřeby, hédonismus, svoboda, lidskost, udržitelný rozvoj, dobrovolná skromnost

Diplomová práce se zabývá udržitelnými způsoby života. Dobrovolnou skromností a Alternativním hédonismem. Sleduje krizové podmínky, na které tyto koncepty reagují. Zároveň hledá příčiny současného neutěšeného stavu v období od přelomu sedmnáctého a osmnáctého století do současnosti. Představuje Dobrovolnou skromnost a Alternativní jako životaschopné životní způsoby. Rovněž ukazuje dílčí příklady těchto životních způsobů v sociální realitě.

Annotation

Surname and name of the author: Kubanek Jan

Name of Department and Faculty: Department of Society and
Andragogy FF UP

Thesis title: Voluntary Modesty and Alternative Hedonism

Number of characters: 110 855

Number of attachments: 0

The number of titles used literature: 20

Key words: consumption, advertising, competitive consumption, needs, hedonism, freedom, humanity, sustainable development, voluntary modesty

This thesis deals with sustainable ways of life. Voluntary simplicity and alternative hedonism. Monitor crisis conditions in which these concepts are responding. At the same time looks for the causes of the current dismal state during the period from the turn of the seventeenth and eighteenth century to the present. Is a voluntary humility and as a viable alternative lifestyles. It also shows the partial examples of these ways of life in social reality.

Použitá literatura

ADORNO, Theodore, HORKHEIMER, Max. *Schéma masové kultury*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 9788072984063.

BECK, Ulrich. *Riziková společnost*. Praha: SLON, 2001. ISBN 978-80-7419-047-6.

FROMM, E. *Mít, nebo být?* 1. vyd. Praha: Aurora, 2001. ISBN 80-7299-036-5.

HAYEK, Friedrich. *The Non Sequitur of the Dependence Effect*. Southern Economic Journal, Vol. 27, April 1961.

HOLMAN, Robert. *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-380-9.

KOMENSKÝ, Jan, Amos. *Labyrint světa a ráj srdce*. Praha: Česká knižnice, 2014. ISBN **978-80-7491-154-5**.

KOHÁK, Erazim, *Zelená svatozář*. Praha: SLON, 2000. ISBN 80-85850-86-9.

KOLÁŘ, Petr, SVOBODA, Martin. *Logika a etika. Úvod do metaetiky*. Praha: Filosofia, 1997. ISBN 80-7007-100-1.

LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. Brno: VERONICA a Hnutí DUHA, 1994. ISBN 80-85368-18-8.

LIBROVÁ, Hana. *Vlažní a váhaví. Kapitoly o ekologickém luxusu*. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 1081-260-2003.

LIBROVÁ, Hana. *Láska ke krajině?* Brno: Blok, 1988.

LIPOVETSKI, G. *Paradoxní štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2007. ISBN 978-80-7260-184-4.

LORENZ, Konrad. *Osm smrtelných hříchů*. Mnichov: R. Piper a Co Verlag: 1973. ISBN 80-200-0842-X.

MARCUSE, H. *Jednorozměrný člověk*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1991. ISBN 80-206-0075-2.

NAESS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl*. Praha: Abies 1996. ISBN 80-88699-09-6.

PETRUSEK, M. *Společnost pozdní doby*, 1. vyd. Praha: SLON, 2006, ISBN 80-86429-63-6.

ROUSSEAU, J. *Emil, čili, o výchování*. 2. vyd. Přerov: nákladem Fr. Bayera a Boh. Smutného, 1907.

SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*, Praha: 65. Pole, 2009. ISBN 978-80-87506-10-3.

SMITH, Adam, *Teorie mravních citů*. Praha: Liberální institut, 2005. ISBN 80-86389-38-3.

VEBLEN, T. *Teorie zahálčivé třídy*. 1. vyd. Praha: SLON, 1999. ISBN 80-85850-71-0.